

A politikai-adminisztratív elit változásai Csíkszeredában

(1968-2000)*

1. Bevezető

Vizsgálatom tárgya a csíkszeredai helyi politikai-adminisztratív elit történeti elemzése. A vizsgálat az 1968-2000 közötti időszakot öleli fel, mely a Ceausescu-rezsim konszolidálódásának kezdetétől, konkrétan Románia legutóbbi területi-adminisztratív átrendeződésének időszakától a rendszerváltást követő, új jogi alapokra helyezett politikai-adminisztratív berendezkedés tizedik évéig tart.

Kutatásom központi témája a helyi politikai-adminisztratív hatalmi elit folytonosságának vizsgálata, különös hangsúllyal a rendszerváltás során bekövetkezett hatalmváltás sajátosságaira. Előzetes empirikus tapasztalataim azt mutatják - amit ezúttal, mint hipotézist szeretnék vizsgálni -, hogy a helyi szintű hatalmváltás, ha el is fogadjuk revolútív jellegét, sem szerkezetileg, sem a szereplők tekintetében nem mentes minden folytonosságtól.

Ennek értelmében vizsgálatomnak szükségképpen a szocialista politikai hatalmi szerkezet vizsgálatából kell kiindulnia. Ezzel kapcsolatos legfontosabb kérdésünk arra vonatkozik, hogy mennyire tekinthetők a rendszerváltás után is kulcspozícióban lévő hatalmi szereplők egy karrierútjukat, társadalmi tapasztalataikat és szakmai-politikai értékrendjüket tekintve egységes csoportnak, illetve, hogy közéleti, politikai reintegrációjuk hogyan ment végbe. Ezen a ponton már a rendszerváltás utáni hatalmi elit¹ "átváltozásának", "metamorfózisának" (Szalai, 1994) talajára lépünk. A probléma vizsgálata alapos körültekintést igényel, elsősorban annak a keretrendszernek az elemeit kell számba vennünk, amelyek a hatalomért versengő elitek élre törésének lehetőségeit meghatározták. A feltételrendszer elemei között egyaránt találunk az elit kezdeti belső szervezettségére vonatkozó jellemzőket és olyan adminisztratív jogrendbeli vagy kisebbségpolitikai fejleményeket, amelyek a helyi politikai hatalomért folyó verseny játékszabályait meghatározták.

Kutatásom terepét azon helyi politikai-adminisztratív intézmények képezik, amelyek jogrend által előírt státusuknál fogva a helyi vonatkozású döntések meghozatalában kompetensek. Ennek értelmében az 1968 és 1989 közötti időszakra vonatkozóan konkrétan a megyei pártapparátus és megyei néptanács, a rendszerváltás utáni időszakban pedig a helyi és a megyei tanács, valamint ez utóbbiak fő delegáló szervezete, az RMDSZ területi és helyi szervezeteiben vezető pozíciót betöltő személyek rekrutációs hátterét és karrierútját vizsgálom. Nem képezi vizsgálódásom tárgyát a jogrend által előírt státusuknál fogva végrehajtói (megyei és helyi tanács szakapparátusa) vagy ellenőrzői (prefektúra) szerepkörrel felruházott helyi intézmények vezető apparátusa.²

1.1 A kutatás módszereiről

Elitrekrutációs elemzésről lévén szó, vizsgálódásaim során az életút, valamint a karrierút-elemzések különböző módszereit alkalmaztam. Az életút-vizsgálat mennyiségi oldalát 62 - 1989 után közéleti szerepet vállaló - személy curriculumának az elemzése képezi, melynek nagyobb részét az Erdélyi Magyar Ki Kicsoda 1997-es, illetve 2000-es kiadásából szereztem meg. További 71 személy karrierútját és személyi adatait sikerült részlegesen rekonstruálni a helyi sajtóorgánumban³ közölt listák, cikkek aláírói, valamint informális érdeklődés nyomán. A curriculumok feldolgozásánál felhasznált alapvető szempontjaink: az alany életkora, foglalkozása, születési helye, végzettsége, a város, ahol legfelsőbb tanulmányait végezte, aktuális munkahelyi és közéleti státusa, családi háttere (szülei, valamint házastársa foglalkozása, iskolai végzettsége), közéleti és szakmai pályafutása (munkahelyei, lakhelyei, munkahelyein betöltött professzionális státusa), végül pedig civil szférában vállalt aktivitása, illetve itteni státusa. Az így nyert adatok feldolgozása mellett, minőségi oldalon, életút, illetve a közéleti események, politikai beharcok értelmezéséhez narratív interjúkat készítettem olyan személyekkel, akik a vizsgált intézményekben '89 után vezetői szerepkört töltek be. A legfontosabb politikai-közéleti események értelmezésében hasznomra vált néhány napi sajtóban megjelent cikk is. A helyi RMDSZ-en belül dúló politikai pozícióharcok értelmezésében igen fontos tapasztalatot jelentett a 2000-es évi helyhatósági választásokat megelőző RMDSZ választmányi ülésein való részvételem.

2. A vizsgálat elméleti háttere

2.1. A politikai-adminisztratív elit fogalma, definíciók

Vizsgálatunk során a politikai elit egy strukturális-pozicionális definícióját adjuk: elithez tartozik az, aki fontos pozíciót tölt be a politikai-adminisztratív apparátusban (esetünkben az általunk vizsgált intézményekben). Ezzel kapcsolatos további kérdés, hogy az intézményi hierarchia milyen szintjén húzzuk meg az elithez tartozás határvonalát. Itt Dye-ra hivatkozva definíciónkba beemeljük a hatalom fogalmát: elithez tartozóknak vehetjük azokat, "akik hatalmi pozíciót foglalnak el nagy intézményekben", vagy "egyének, akik formálisan definiált hatalmi pozíciókat foglalnak el társadalmi szervezetek vagy intézmények élén" (Giddens, 1974, idézi Takács, 1998, 145. o.). A hatalom fogalmának elit-definíciónkba való beépítése két okból is indokolt: egyrészt így teremthető meg egy bizonyos teoretikus folytonosság az általunk vizsgált kéttípusú társadalmi berendezkedési forma politikai elitjének vizsgálatánál, másrészt a hatalomgyakorlás és a hatalom legitimálásának eltérő módozatai a vizsgált berendezkedési formák (szocialista, illetve posztkommunista társadalom) esetében - amint majd később látni fogjuk - magyarázó erővel bírnak az elit rekrutációjának, belső szerveződésének az elemzésénél.

A hatalom fogalmát az elittel foglalkozó szakirodalom nagy része mint magyarázó elvet használja; a hatalomból való részesedés mértékét, mint demarkációs tényezőt említi a különféle elitcsoportok és a társadalom többi része közötti határok megvonásánál. Leggyakrabban - Weberre hagyatkozva - hatalom alatt konszenzuálisan az individuális vagy csoportakarat érvényesítésének a lehetőségét értik (Weber, 1986). Szűkítve a weberi definíciót - aki a hatalom fogalmát maga is egy igen tág és amorf kategóriának vélte, hiszen hatalmi helyzet bármilyen szinten és bármilyen társadalmi interakcióban létrejöhet - politikai hatalom alatt azon akarat érvényesülési esélyét értjük, amely az általános társadalmi struktúra fenntartásához, valamint az új politikai kezdeményezések formálásához kötődik. (Dornhoff és Dye, idézi Takács, 1998). Ennek értelmében politikai hatalmi struktúra alatt szerepek és szervezetek azon hálózata értendő, melyek a fenti feladatkör ellátása érdekében funkcionálnak, politikai hatalmi elit alatt pedig azon egyének halmaza, akik - mint individuális szereplők -, részei a hatalmi struktúrának.

Az alábbiakban - kortárs szerzőkre hivatkozva - a szocialista és a posztoszocialista társadalmak hatalmi szerkezetének rövid jellemzésével próbálkozunk meg, különös tekintettel azokra a sajátosságokra, amelyek a politikai-adminisztratív elit formálódásának kereteit meghatározták, illetve meghatározzák.

2.2 A kelet-európai szocialista társadalmak hatalmi szerkezete

A korai szocialista társadalmak struktúrájára egy kétpólusú osztályszerkezet jellemző, melyet a hatalomgyakorlásban való részvétel vagy az abból való kimaradás választ ketté (Konrád-Szelényi, 1989). Ez esetben a hatalom az osztársadalmi többletermék újraelosztása feletti rendelkezés jogot jelenti, és az "uralkodó rend" kezében van.⁴ Ez a maga során hatalmát redistributív tevékenységének az ésszerűségével magyarázza. Az ésszerűség alapja az osztársadalmi érdek, egy teleologikus érv, melynek gyökerei a marxi értelemben vett történelmi determinizmus koncepciójában keresendők, és amely nem egyéb, mint annak aktuális társadalomtörténelmi kontextusra való gyakorlati adaptációja. Az adaptáció joga azonban szintén az uralkodó rend privilégiuma, aki ezáltal nemcsak a racionális redistribúció megvalósítója lesz, hanem az osztársadalmi érdek megfogalmazója is, tehát a teleológia hordozója.

A szocialista társadalmakban a racionális redistribúció, mint társadalomszervező elv, monolit jellegénél fogva megszünteti a polgári demokráciákra jellemző hatalmi megosztottságot, ami azt jelenti, hogy a különböző hatalmi szférák (politikai, gazdasági, kulturális stb.) egyetlen bürokratikus struktúrába állnak össze, egységes hierarchiába rendeződnek, ami nem egyéb, mint a párt és az állami apparátus összefonódó piramisa. A gazdasági és politikai részérdekek diszharmóniája az egységes célok végrehajtását akadályozó anomáliának minősül, és a teleologikus érvre hivatkozva a párt feladata ezek közös nevezőre hozása: "...amikor az ideáltipikusan a részbürokrációknak egyetlen hierarchiában kell elrendeződniük s bürokratizmusnak éppen az minősül, ha egymással konfliktusba kerülnek, ha különböző ágazatok és minisztériumok, szakszervezetek és lokális adminisztrációk egyenrangúnak vélt érdekeit ... szembehelyezik egymással, a pártnak éppenséggel az abroncs szerepe jut. A párt a társadalmi ideológia letéteményese, s bürokratikus szervezetek profán marakodásában a társadalmi teleológiát megszemélyesítő döntőbíróként lép fel" (Konrád-Szelényi, 1989, 196.). A részbürokrációk között létrejövő érdekkülönbség vagy konfliktus forrása a teleológiától megfosztott értékmentes végrehajtó tevékenység és a célkitűző tevékenység⁵ szétválása, amelyeknek egysége szervezeti szinten a racionális redistribúció működésének alapvető feltétele és sajátossága. A pragmatista értékmentesség, a gazdasági racionalitás a technokrácia döntéseit jellemzi, ezek relativizálhatják az érdekeket, és párhuzamos bürokrációk kialakulásához vezethetnek, ezáltal pedig a racionális redistributív rendszer egyetlen hierarchiába rendeződő bürokratikus apparátusát veszélyeztetik. A párt feladata tehát ezeket az érdekeket összeegyeztetni, és a racionális redistribúció logikájának megfelelően egyetlen hierarchiába

rendezni őket. Így válik a párt a társadalom exkluzív vezető erejévé, a társadalom eszmei-politikai egységének a hordozójává, a szocializmus építés útjának egyetlen kijelölőjévé, tehát lényegében a hatalom birtokosává. Működését, inkább axiomatikusan, mint ténylegesen, azzal legitimálja, hogy a vezető társadalmi munkásosztály képviselőjének deklarálja magát, ezzel ugyanakkor elhárítja annak a lehetőségét, hogy a társadalmat érintő különböző szintű döntések meghozatalában rajta kívül bárki is beleszólhasson. A hatalmat az osztársadalmi érdekek alárendelt szakszerűség legitimálja, így a képviselői rendszer korlátozottan vagy egyáltalán nem érvényesül a döntéshozásban, fórumai - a Nagy Nemzetgyűlés és a Kongresszus - feladata lényegében a párt Központi Bizottságának döntéseire való rábólintás lesz.

A különböző részérdekek közötti döntőbírói szerep felvállalása arra kötelezi a pártot, hogy önmaga döntsön a különböző szakbürokráciák, apparátusok stratégiai fontosságú kérdéseiben, így létrehozza az állami apparátus kicsinyített homológját, mely az ideológiával egyeztetni és hagyja jóvá vagy vétőzza meg az állami szakapparátus (minisztériumok) indítványait, javaslatait. A kéttípusú bürokrácia (a párt és az állami apparátus) párhuzamos működtetése olykor diszfunkciókhoz és a döntések operatív kivitelezésének lassulásához vezet, ennek kiküszöbölése végett a párt és a szakapparátusok felsőbb szintjein a személyzet tekintetében egy igen erőteljes összefonódás jön létre. Minél teljesebb és mélyrehatóbb ez az összefonódás, annál kisebb az esélye annak, hogy a döntési kompetenciák birtokosa másvalaki legyen, mint a párt. Ez a különböző szinteken történő összefonódás az állami szakapparátus technokratájából is ideológust csinál, akinek a tudása már nem egy szűk értelmében vett szaktudás, hanem teleologikus tudás is, mely jellegénél fogva könnyen transzformálható, "amolyan becserélhető bürokratikus egyenértékűként szolgál" (Konrád-Szelényi, 1989, 185. o.) a különböző, egymástól teljesen eltérő szakmai tudást igénylő szakterületeken. Így válik a teleologikus tudás a szocialista társadalmak rendezőelvévé, a hatalom birtokosainak tudásává: "...a legraszformálhatóbb értelmiségi tudássá a minden szaktudástól kiüresített ideológiai tudás változik, amelyet a pártfőiskolák nyújtanak olyannyira, hogy az itt szerzett oklevél feljogosítja birtokosát mindenfajta vezetői munkakör ellátására" (Konrád-Szelényi, 1989, 186. o.). A káderrekrutáció zárt és jól rögzített keretei között a teleologikus tudástípus mellett a szűk értelemben vett szakmai tudás háttérbe szorul, a tényleges hatalmat gyakorló politikai elit aktivitásában gyakran nem képes túllépni az ideológiai szlogenek szintjén, így a racionálisnak deklarált redisztributív társadalmi berendezkedési forma diszfunkcionális elemek sokaságával telítődik és, amint a kelet-európai szocialista társadalmak példája mutatja, fokozatosan vagy revolútív módon felszámolódik.

2.3. A posztkommunista társadalmak hatalmi szerkezete

A posztkommunista társadalmakkal kapcsolatosan az egyik legvitatottabb kérdés, hogy ezek valójában átmeneti társadalmak-e a piaci kapitalizmus és polgári demokrácia Nyugat-Európából ismert típusa irányában, vagy önreprodukcióra képes, sajátos réteg- vagy osztályszerkezettel rendelkező társadalmi berendezkedési formák. A kérdésfelvetés jogosságát az adja, hogy a redisztributív gazdasági berendezkedésről való áttérés a magántulajdonon alapuló piacgazdaságra korántsem egy befejezett, letisztult folyamat. A privatizáció - bár a gazdaság hatékony működéséhez egy könnyen áttekinthető tulajdonosi rendszer létrehozását tűzte ki célul - a kelet-európai posztkommunista társadalmakban csaknem kivétel nélkül diffúz tulajdonviszonyokat hozott létre, ahol "a vagyon sem magántulajdonban, sem köztulajdonban nincs, a tényleges tulajdonviszonyok e két tulajdonforma valamely keverékeként jellemezhetők" (Stark, idézi Szelényi, 1995, 22-23. o.), még pontosabban: egy olyan vegyes gazdasági rendszerről van szó, ahol a gazdasági egységeken belül vegyülnek a magán- és a köztulajdonlás elemei. Az állami tulajdon magánkézbe való juttatása nem valósult meg, melynek okait kereshetjük egyrészt abban, hogy a lakosságnak nem állt rendelkezésére az a tőkemennyiség, ami ennek megvásárlását, de főleg gyümölcsöző használatát lehetővé tette volna (Kelet-Németországon kívül, ahol a jelentős nyugat-németországi beruházások "gyarmatosították" azt), másrészt hogy az állami tulajdon felett rendelkezőknek nem is állt feltétlenül érdekében rendelkezési jogukat tulajdonjogra váltani a gazdaságilag meglehetősen bizonytalan körülmények között.

Ilyen feltételek mellett fogalmazza meg Szelényi azt a hipotézist, miszerint a posztkommunista társadalmakban a küzdelem nem a vagyonért (mint a tőkés társadalmakban), hanem a rendelkezési jogért folyik, ennél fogva a gazdasági hatalom valódi birtokosa nem a meglehetősen szűk tulajdonosi réteg, a nagypolgárság, hanem az állami pénzügyek, vállalatok élén álló, de emellett vagy emögött saját magánvállalkozását irányító menedzser-réteg, akit ebből származó hatalmánál fogva "uralkodó osztálynak" nevez. Ezt a társadalmi berendezkedési formát nevezi a szerző menedzserkapitalizmusnak, anélkül azonban, hogy egyértelműen lándzsát törne a távlati fennmaradása mellett.

Szelényi szerint ahogyan a redisztributív gazdasági rendszereknek a marxizmus-leninizmus, a menedzserkapitalizmusnak a monetarizmus az ideológiája: mindkettő "holisztikus világképet nyújt, nincs az életnek egy olyan szférája, amelyet ne befolyásolna és eszközeivel ne tudna szabályozni". Mindkettő "egyszerű és gyors megoldásokat kínál. A megoldások 'ötszáz napon' belül várhatók, a kommunisták 'forradalmának' ma a monetaristák 'sokkterápiája'

felel meg. Ahogyan a szocializmus uralkodó rendjének racionális redisztribúció ethosza jelenti azt a tudást, amivel hatalmát legitimálni tudja, úgy a posztkommunista társadalomban a monetarizmushoz kötődő tudásanyag biztosítja a hatalmi struktúrában elfoglalt előkelő helyet. A kelet-közép európai helyzetet elemezve Szelényi úgy véli, hogy bár végzettségük, tudományos tevékenységük nem a kiugró szellemi teljesítményeikről ad számot, a menedzsereknek "sikerült meggyőzniük nemcsak a politokráciát, hanem a korábban magát kritikainak vélő vagy másként gondolkodónak nevező értelmiséget is, ...hogyan ők valami sajátos, mások számára nem hozzáférhető tudás monopolisztikus birtokosai. E tudásmonopóliuma alapján joggal tartanak igényt arra, hogy ne politikai vitákban megmérettetve, hanem szakértelmük alapján döntsenek" (Szelényi, 1995, 24-25. o.) az alapvető gazdasági kérdésekben. Ugyanakkor a posztkommunista társadalmakban a gazdasági technokrácia jobban függ a politikai vezetéstől, mint a magántulajdonon alapuló kapitalista gazdaságokban, mivel egyedül az államapparátusnak áll hatalmában az állami tulajdonú vállalatok vezetőit kinevezni vagy leváltani. Ez tehát egy egyoldalú függőségi viszony, amely azáltal válik kölcsönös függőségi viszonyra, hogy a monetarizmus ideológiája széles néptömegek körében is elfogadott, és az ezzel való direkt szembehehelyezkedés a politikai szereplők választási esélyeit rontja. A politikai és a gazdasági elit így kialakult "patronus-kliens" viszonya (Szelényi, 1995, 24.) a kétoldalú kommunikáció állandósulását valamint helyel-közzel összefonódásokat is eredményez.

A menedzseri réteg és a politokrácia igen erőteljes összefonódásáról, valamint a politokrácia és a gazdasági hatalom szétválásának nehézségeiről számol be Silviu Brucan is a Ceausescu-rezsim utáni korszak hazai politikai-gazdasági szerkezetét elemezve. (Brucan, 1996). Brucan a hatalom és a tőke egy igen erőteljes szimbiózisáról beszél, úgy véli, hogy a menedzseri réteg, melyet új középosztálynak vagy új kapitalista osztálynak nevez, gazdasági és társadalmi pozícióinak megerősítéséhez - amely a maga során a kapitalizmus konszolidálódásának elengedhetetlen feltétele - nem rendelkezik a megfelelő magántőkemennyiséggel, így a politokrácia beavatott személyein keresztül az állami tőkeforrásokhoz nyúl: "Az a tény, hogy az új kapitalista osztály formálódása főként az állam számláján valósul meg, aki az ország legfontosabb javainak birtokosa, odavezet, hogy a hatalom-tőke szimbiózisa nem egy fakultatív állapot lesz, hanem egy szükséges és elkerülhetetlen folyamat eredménye. A végrehajtói és a törvényhozói hatalom képviselői nyilván meg fogják találni az útját és eszközeit annak, hogy e "szent szövetség" a jogállamon belül a tökéletes törvényesség körülményei között jöjjön létre" (Brucan, 1996, 124. o.).

Brucan a posztkommunista társadalmat implicit módon átmeneti társadalomként értelmezi, amely a magántulajdonon alapuló kapitalizmus irányában tart: az európai integráció küszöbén a gazdasági-társadalmi konszolidáció megteremtésében nem létezik más alternatíva a kelet-európai államok számára.

A posztkommunista társadalmak hatalmi szerkezetének egy differenciáltabb elemzését adja Szalai Erzsébet (Szalai, 1996; Szalai, 1998) a magyarországi rendszerváltást követő időszak hatalmi elitjének a vizsgálatakor. Elemzésének központi témája a rendszerváltás és az elitváltás viszonya: változik-e az elit, ha a rendszer változik, lecserélődik-e a régi elit a rendszerváltás után, vagy hatalmát átmenekíteni képes, ha feltételezünk - a hatalom szereplőit tekintve - egy bizonyos szintű folytonosságot, akkor ez milyen dimenziók mentén írható le. Szalai, Konrád-Szelényi korábbi hipotézisével vitatkozva úgy véli, hogy a posztsztálinista szocializmusban a hatalom birtokosa nem az osztályá formálódó értelmiség, hanem a párt és az állami bürokrácia, valamint a nagyvállalatok menedzserei. Ők hozták ugyanis az újraelosztással kapcsolatos lényegi döntéseket, nem az értelmiség (Róna-Tas, 1994). A párt és az állami bürokrácia a maga során két részre osztható: a politikai rendre és a technokráciára. Szalai szerint azzal párhuzamosan, hogy a gazdasági folyamatok egyre komplexebbé váltak, úgy erősödött a technokrácia hatalmi szerkezetben betöltött pozíciójának megingathatatlansága egészen addig, hogy a redisztributív politikai rendszer szétbomlásában a makrogazdasági egyensúly megteremtésében érdekelt technokrácia - gazdasági reformok megvalósítása révén - játszotta a legfontosabb szerepet. Ehhez csatlakozott az amúgy hármas tagolódású, de a rendszerváltás előtt koalícióra lépett kritikai értelmiség, a "nagy generáció" tagjai, akik a gazdasági reformok ideológiai terepét készítették elő. Ily módon a rendszerváltó elit egy igen erős belső kohéziója jött létre, melyet éppen a redisztributív rendszer szerkezeti dinamikájára jellemző elitcirkulációs mechanizmusok tettek lehetővé: "A hatalmi elit belső kohézióját az biztosította, hogy tagjait gyakran mozgatta a különböző hatalmi szegmensek között. Gyakran került át vállalatigazgató a szakigazgatásba és onnan a csúcsvezetésbe, és a technokrata sokszor találta magát egy vállalat élén. Az értelmiség három csoportját pedig a generációs kapocs fogta össze. Szalai nem említi ugyan, de nehéz volna alábecsülni az egyetemen, a szakkollégiumokban, sőt sokszor a katonaságnál eltöltött közös esztendőket összetartó erejét" (Róna-Tas, 1994, 422. o.).

A hasonló szocializációs körülmények, valamint a generációs összetartozás a rendszerváltó elit kohéziójának belső alapjául szolgáló hasonló attitűdök és értékorientációk kitermelődését hozta létre. Ezek közül az egyik legfontosabb egy igen erőteljes készlet az államszocializmus kereteinek a meghaladására, törekvés, amelynek megvalósítását a racionalitás szintjén nem tartották megvalósíthatónak. "Az ebből fakadó bizonytalanság volt az egyik oka

szerepkonfliktusaiknak, valamint az informális kapcsolatok, az informális hatalomgyakorlás iránti vonzódásuknak" (Szalai, 1996, 26. o.), melynek nyomai a rendszerváltás utáni "ajtók mögötti" hatalmi egyezkedésekben is felfedezhetőek. Egy másik közös jellegzetessége a rendszerváltó elitkoalíciónak ezzel kapcsolatosan egy alapjában véve baloldali elkötelezettség a rendszerváltás előtt, amely azonban egy igen kemény belső rendszerkritikával társul. A rendszerváltás után ez a beállítódás - részben az előzőek kompenzálásaképpen - alapvetően egy liberális demokráciát propagáló nézetrendszerre alakul át, mely azonban nem mentes az idealisztikus elemektől.

2.4. Elméleti kísérletek a rendszerváltás és a hatalmi elitek változásának összekapcsolására

A különböző szintű hatalmi elitek formálódásának, átalakulásának közös teoretikus keretét Bourdieu tőkekonverzió-elméletének a posztkommunista átalakulás viszonyaira adaptált változata képezi. Bourdieu a tőke fogalmát individuálisan vagy csoportosan felhalmozott munkaként definiálja, melynek során az aktorok bizonyos mennyiségű és típusú javakra, tudásanyagra, társadalmi kapcsolatokra tesznek szert, melyek birtoklása egyrészt meghatározza társadalmi helyzetüket, másrészt annak egy viszonylagos állandóságot biztosít.

A tőke - mivel felhalmozásához időre van szükség - "arról gondoskodik, hogy ne minden legyen rögtön lehetséges vagy rögtön lehetetlen", vagy a konkrét társadalmi viszonyokra vonatkoztatva, hogy "mindenkiből mindenkor minden lehessen" (Bourdieu, 1997, 157, 156. o.). A Bourdieu-i tőkefogalom tehát tágabb, mint a tőke közgazdaságtanban használatos jelentéstartalma: általános "erőforrást" jelent, mely egyaránt ölthet monetáris, anyagi, kézzelfogható vagy megfoghatatlan formát, ennek megfelelően különböző típusai vannak. Bourdieu szerint a legfontosabb a gazdasági tőke, amely egyaránt vonatkozik pénzbeli jövedelemre és vagyontárgyakra, intézményes kifejeződése a tulajdonjogban ölt testet. A kulturális tőke magában foglalja a szocializáció által elsajátított diszpozíciókat és szokásokat, az értékes kulturális tárgyak (festmények, könyvtár) felhalmozását, valamint az iskolázottságot és a képzettséget. Ennek megfelelően beszél Bourdieu inkorporált, objektivált és intézményesült kulturális tőkéiről. És végül a társadalmi tőke azon tényleges és lehetséges erőforrások összességét jelenti, melyeket a cselekvők bizonyos társadalmi hálózatokba való tartozásuk, társadalmi kapcsolataik révén mobilizálhatnak. A különböző tőketípusok jellegzetessége, hogy önmaguk fenntartására, reprodukálására és növelésére képesek, továbbá kölcsönösen átkonvertálhatók egymásra.

Bourdieu tőketipológiáját a különböző társadalmak hatalmi szerkezetének teoretikusai tovább finomították, vizsgálódásaink szempontjából különösen fontos a politikai és a szimbolikus tőke pontos definiálása. Politikai tőke alatt az individuumok és csoportok azon erőforrásait értendők, amelyek a politikai hatalmi szerkezetben elfoglalt helyüket meghatározzák. A szimbolikus tőke azokat az egyéni vagy csoportos diszpozíciókat jelenti, melyek révén a különböző tőketípusok egymásra való konvertálása megvalósítható.

A Bourdieu-i tőkeelmélet igen alkalmasnak bizonyult a szocialista rendszerek és a felbomlásukat követő társadalmak hatalmi viszonyainak a leírására. Láthattuk, hogy Szelényi elméletében a monetarizmus a menedzser-réteg sajátos tudásaként jelenik meg, ilyen értelemben inkorporált kulturális tőkeként definiálható, melyet a posztkommunizmus rendezetlen tulajdonviszonyai mellett, mint stabil referenciaelméletet sikerült teleologikus, exkluzív tudásként elfogadtatni, ezáltal pedig politikai tőkévé konvertálni (Szelényi, 1995). Szelényi szerint a hatalmi elitpozíció alapja tehát a birtokolt kulturális tőke.

Böröcz József, aki a gazdasági intézményrendszer átalakulása felől közelít az elitek vizsgálatához, Szelényihez hasonlóan amellel érvel, hogy az átmeneti időszakokra a menedzseri kapitalizmus jellemző, melyben továbbra is az állam a legnagyobb tulajdonos, azonban a rendelkezés és irányítás joga egyre inkább a menedzseri csoport kezébe kerül (Böröcz, 1995, idézi Csité-Kovács, 1998). Szelényivel szemben azonban hangsúlyozza, hogy a politika, a gazdaság és a társadalom mélyreható változásai a nyilvánosság teljes kizárásával, "színpalak mögött", az informális szférában mennek végbe, és ilyen feltételek mellett a hatalomgyakorlásban a kapcsolati tőkének van kiemelt szerepe.

Csité és Kovács (1998) - a magyarországi gazdasági elitet vizsgálva - arra a következtetésre jut, hogy az utóbbi évek privatizációs fejleményei (az állami vagyon több mint ötven százaléka magánkézbe került) a menedzser réteg politikai pozícióinak a beszűkülését eredményezték, bár a többségi állami tulajdonú mamutcégek menedzseri pozíciói továbbra is megmaradtak politikai pozícióknak. A gazdasági elit rekrutációs hátterét, karrierútját, valamint társadalmi kapcsolataikat vizsgálva arra a következtetésre jutnak, hogy a kilencvenes évek gazdasági elitjének formálódását bonyolult és többszöri tőkekonverzió előzte meg, melynek alapja a Bourdieu-i értelemben vett szimbolikus tőke.

Szalai Erzsébet a "Vázlatok a hatalom és társadalom természetrajzához" c. tanulmányában úgy vélekedik, hogy a többszörös tőkekonverzióra való képesség nemcsak a gazdasági elit rekrutációjának a magyarázó elve, hanem a

kulturális és a politikai elit is. Szalai ugyanakkor a szimbolikus tőke fogalmát igen alkalmasnak tartja nemcsak a rendszerváltás, hanem a 90-es évek hatalmi viszonyaiban bekövetkezett változások dinamikájának a globális megragadására is.

A hatalmi szerkezet és ennek megfelelően a hatalmi elitek hármasságáról beszél, Szelényivel és Böröczcel vitatkozva úgy véli, hogy az elitpozíció stabilizálásában és erősítésében nem a kulturális vagy a társadalmi tőke részét képező kapcsolati tőke, hanem a szimbolikus tőke játssza a kulcsszerepet. A posztoszocialista hatalmi szerkezetre vonatkozóan a következőket írja: "Az államszocialista rendszerekben a politika, gazdasági és kultúra szférája erősen összefonódik, majd a felbomlás után ez az összefonódás csak lassan gyengül. A három szféra közötti szoros intézményes kapcsolat a hatalom szereplői számára megkönnyíti a szociális, gazdasági és kulturális tőke egymásra való konvertálását, az ezt jelképező szimbolikus tőke, vagyis a három szféra közötti könnyű átjárhatóság viszont újratermeli az intézményes összefonódásokat, pontosabban az államszocializmus bukása után nehezíti a három szféra elválasztását" (Szalai, 1998, 1. o.).

Szalai a szimbolikus tőke genealógiáját Bourdieu-i habitus-fogalommal ragadja meg, ami a szerző interpretációjában azon készségek és diszpozíciók rendszerét jelenti, melyek a többszörös tőkekonvertálásra való képességet, vagyis a szimbolikus tőkét "kitermelik". "Eme képesség olyan típusú alkalmazkodóképességgel kevert kreativitást jelent, melyet az egyének csakis a családi és ifjúkori szocializáció során sajátíthatnak el. A habitus és rajta keresztül a szimbolikus tőke így a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődésének egyik legfőbb forrása." (Szalai, 1998, 3. o.) Eszerint a többszörös tőkekonverzióra való képesség kifejlődésében a legfontosabb periódus a gyermek- és ifjúkori szocializáció időszaka; ez a megállapítás az elitvizsgálatok módszertani súlypontját - a karrierút vizsgálata mellett - a rekrutációs háttér elemzésére helyezi. Tézisének alátámasztásként Szalai a banki szféra technokratáinak, valamint magas rangú nagyvállalkozók életútjainak empirikus adataira hivatkozik.

A fentiekben - főként Magyarország példáján keresztül - a posztkommunista társadalmak hatalmi szerkezetének leírására tettünk kísérletet. Az itt megjelenő hatalmi intézmények makrotársadalmi intézmények, a hatalom szereplői pedig makrotársadalmi, országos döntések meghozatalában kompetens egyének és csoportok. Ezzel analóg módon helyi elitek azokat az individuumokat és azok csoportosulásait értjük, akik a helyi vonatkozású, konkrétan a várost érintő döntések meghozatalában vesznek részt. Ez jogosít fel arra, hogy a fent vázolt fogalmi apparátust használjuk fel az általunk vizsgált helyi politikai hatalmi szerkezet változásának jellemzésére is. Mindenekelőtt a diktatúra éveiben működő struktúra sajátosságait kell megvizsgálnunk.

3. A politikai-adminisztratív elit összetétele 1968 és 1989 között

3.1. A területi-adminisztratív átszervezések, mint a politikai hatalmi szerkezetet átrendező strukturális keret. Csíkszereda specifikus esete

Románia területi-adminisztratív átrendezésének koncepciója 1967-ben kerül a nyilvánosság elé, a Kommunista Párt Központi Bizottságában 1967 októberében először folyik vita az új megyehatárokról. Konkrét javaslat az adminisztratív átrendezésre vonatkozóan 1968 januárjában jelenik meg, amely 35 megyét rögzít, és amely szerint Hargita megyéhez tartoznának az akkori Csík, Gyergyó, Udvarhely, Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok. A koncepció megjelenése utáni hónapban a különböző helyi érdekcsoportok nyomására egy kompromisszumos megoldás születik: a vitatott régiókat, az ötvenes években Brassó tartományhoz tartozó Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonokat, külön megyébe egyesítik. Az udvarhelyi érdekeket képviselő későbbi megyei párttitkár javaslatára megyeközpontnak először Székelyudvarhelyet jelölik meg, a javaslat a Nagy Nemzetgyűlésen vár megszavazásra. Ezt megelőzően azonban Csíkszeredában - a diktatúra történetében pozitív finalitását illetően egyedi - spontán tiltakozó felvonulás bontakozik ki, az ügy rendezésére tárgyaló küldöttséget delegálnak Bukarestbe, minek következtében az RKP Központi Bizottságának plenáris ülése végül mégis Csíkszeredát jelöli ki Hargita megye központjának. Az események tény-jellegén túlmenően e gesztusnak jelentős szimbolikus értéke is volt: nagyon rövid időre ugyan, de Ceausescunak sikerül elnyernie nemcsak a helyiek bizalmát⁶, hanem az erdélyi magyar értelmiségét is, akik közül '68 után - bár kezdetben irányított folyamat eredményeképpen - nagy számban telepsznek le Csíkszeredában.

A megyei párt- és állami apparátus létrehozásával jelentős átalakulások mennek végbe a politikai hatalmi struktúrát illetően is. A megyei párt és állami csúcsvezetés első vonala főként a volt tartományban hasonló pozíciót betöltő személyekből alakult, akik számára az áthelyezés a szocialista karhatalom kádercseréire igen jellemző "felfele bukást" jelentette: bár megyszinten magasabb státusú pozíciókba kerülnek, lényegesen kevesebb hatalmat összpontosítanak a kezükben, mint annak előtte. Ezzel szemben a volt rajoni párt- és állami vezetőség tagjai számára, akikből a megyei

vezetés másod-harmadvonala (főként az apparátus irodai alkalmazottai és néhány osztályvezető) rekrutálódott, kinevezésük ugrásszerű előrelépést, nagyobb jogkört jelentett. Ez a számbelileg jóval szélesebb csoport mind érdekeiben, mind társadalmi rekrutációját tekintve egy homogén réteg: nagyjából egyforma szakmai tapasztalattal, karrier-ambíciókkal rendelkeztek (Gagy, 1995).

Az új megyei pártvezetés tagjai szinte kivétel nélkül magyarok - bár pontos adataink nincsenek erre vonatkozóan -, szociális származásukat tekintve néhány kivétellel paraszt- vagy munkáscsaládból származnak. A pártbizottság osztályvezetői jellegzetesen KISZ karriert futottak be, estiben vagy látogatás nélküli tagozaton érettségiztek, majd gyorstalpaló pártiskolát végeztek, a fiatalabbak már elvégezték vagy akkor végzik a pártfőiskolát (Gagy, 1995). A szakapparátus tagjai, valamint az irodai beosztottak között vannak egyetemi végzettségűek, technikusok és érettségizettek, akik munkájuk gyakorlásával párhuzamosan szakmai és politikai továbbképzéseken vettek részt. Az iskolázottság tekintetében kivételt az oktatási-nevelési szakapparátus, a Megyei Tanfelügyelőség képez, hivatalnokai tanárok. Gagyi még egy jellegzetes végzettség alapján elkülönülő kis csoportot említ, a tanítóképzőt végzettségűket, akik "erős magyarságtudattal, másrészt a nem-elit megszólításának képességével rendelkeznek". Ez egy igen szűk körű helyi elit, közülük került ki az 1968. februári tüntetésen felszólalók egy része is.

3.2. A politikai-adminisztratív struktúra 1968-1989 között

Az 1968. februári ideiglenes pártstruktúra novemberben a hivatalos terminológia szerint megyei pártbizottsággá alakul, és elnyeri évtizedeken keresztül érvényes struktúráját. Kialakul a megyei párttitkárság mint megyei szinten a legfelsőbb döntéshozó szerv, melynek tagjai a megyei első titkár, valamint a különböző reszort-titkárok. Ez utóbbiak közül a szervezési titkár a megyei pártbizottság második embere, az ő hatásköre alá tartoztak a stratégiai fontosságú területek: a hadsereg, az igazságszolgáltatás és a munkaügy. Ezt a pozíciót mindvégig román személy töltötte be. Létezett ezenkívül a propaganda-titkár, akihez a kulturális intézmények (művelődési intézmények, tanügy) tartoztak, és voltak a gazdasági ügyekért, valamint a mezőgazdaságért felelős titkárok. Ezeknek a területeknek megfelelően léteztek szakapparátusok és ezek osztályvezetői. Az itt felsorolt káderekből rekrutálódott a megyei pártbüro, amely a titkárság után a második döntéshozó szerv. Végül létezett a megyei plenáris ülés, amely a megyei pártbizottság választott tagjaiból és póttagjaiból állt, és akiket a helyi vagy szakszervezeti pártbizottságok delegáltak a megyei szervbe. Bár törvény szerint a megyei pártbizottság legfelsőbb döntéshozó szerve a megyei plenáris ülés volt, a döntéshozás iránya már rögtön a struktúra létrejöttékor megfordult, a plenáris üléseken legfeljebb az általános pártideológia által jól tolerált felszólalásokat, javaslatokat lehetett tenni, szerepe fokozatosan a központi utasításokra való rábólintásra, valamint azok feltétel nélküli végrehajtására redukálódott.

A politikai döntésekben kompetens pártbizottság mellett létezett a kezdetben mind a struktúra, mind a személyi összetétel szintjén a párttól független, végrehajtói jogkörrel felruházott Megyei Néptanács, mely a különböző szakminisztériumok helyi kirendeltségeit koordinálta. Hatáskörébe tartozott a redisztribúció elveinek a gyakorlatba ültetése gazdasági, kulturális és társadalmi szinten, ennek megfelelően a különböző szakterületeken Megyei Igazgatóságok jöttek létre. A megyei néptanács struktúrája a pártapparátuséval analóg módon szerveződött: létezett a titkárságnak megfelelő tanácselnöki hivatal, ahol a különböző szakterületek vezetői, az alelnökök vettek részt: a megyei tanácselnöknek a megyei párttitkár felelt meg a pártstruktúrában, a szervezési párttitkárnak a megyei első alelnök, a különböző reszort-titkároknak pedig a szakterületnek megfelelő alelnökök. Ez alatt a pártapparátus szakszekciónak megfelelő Megyei Igazgatóságok foglaltak helyet. A megyei tanács szakapparátus döntéshozó szerve a pártbüroknak megfelelő Végrehajtó Bizottság volt.

Kezdetben tehát szak- és a pártapparátus párhuzamos piramisrendszerként működött, a feladatok tekintetében a pártapparátus elméleti-politikai síkon koordinált és ellenőrzött, a megyei szakapparátus a redisztribúció gyakorlati megvalósításáért volt felelős. A későbbiekben azonban a redisztributív hatalmat is egyre inkább a pártapparátus vonta össze a kezében⁷, a megyei néptanácsokra egyre inkább a feltétel nélküli végrehajtói feladat hárult.

A feladatok fokozatos diverzifikálódása, amely a vezetői apparátus kiszélesítésével járt, sokszor átláthatatlanná tette a kompetenciák rendszerét, a párhuzamos piramisrendszermodellje⁸ egyre inkább diszfunkcionálissá vált. Ezért a 80-as évek elején-dereán többszörös plenáris értekezés során döntések születtek a két apparátus működésének racionalizálása, összehangolása érdekében. Ez két dolgot jelentett: egyrészt fokozatosan összevonódtak, egy kézbe összpontosultak a két apparátus analóg szerepkörei. Ez mély leépítésekkel járt, és főként az állami apparátust érintette, ami odavezetett, hogy a pártvezetés még nagyobb hatalmat koncentrált a kezében, tehát még erősebben beleszólt a megye nemcsak politikai, hanem gazdasági-társadalmi életének valamennyi szektorába.

Másrészt a különböző szinteken létrehozták az analóg részapparátusok közös plenárisát, ami azzal járt, hogy a

pártvezetés döntéseit csaknem azonos módon megismételték a megyei tanács vezető fórumain is. A kettősség tehát továbbra is fennmaradt, a szerepkörök állandó tisztázatlansága miatt a problémák megoldása gyakran nem valósult meg. A pártapparátus vetette a mulasztást a tanács kertjébe, onnan pedig ki nem mondva, de a pártvezetésre mutogattak. Az egyik interjúalany a létrejött helyzetet a mezőgazdasági szektor működtetésével példázta:

"Létrehoztak az egyik legfontosabb gazdasági ágazat, a mezőgazdaság esetén egy ilyen köztes szervet, a TSZ-ek Megyei Unióját, amely egyszerre volt párt és állami apparátus. Vezetője agrártitkár volt, de működése ugyanakkor sok vonatkozásában beintegrálódott a megyei néptanács mezőgazdasági igazgatóságának a munkájába is. És akkor nyilvánvalóan jött az a sok úgynevezett bába-képlet, amikor lényeges kérdések elvesztek, és ennek a legnagyobb buktatója tulajdonképpen lent mutatkozott meg, ahol a munkát el kellett végezni. Jött az utasítás a Párttól, jött az utasítás - a mezőgazdaság példájánál maradva - az Uniótól (románul csak USCAT-nak mondták), és jött az utasítás a megyei Mezőgazdasági Igazgatóságtól. A párt részéről evidensen politikai jellegű, de munkát célzó utasítás, az USCAT-tól félszakmai, félpolitikai, a Mezőgazdasági Igazgatóságtól pedig szakmai. Ezek lent, ahol azért nem mindig voltak képzett emberek, egy nagy káoszt, egy nagy összevisszaságot szültek, nem beszélve a nagy párhuzamosságról és nem beszélve a hatalmas bürokráciáról, hiszen ez egy másik vadhajtása ennek a rendszernek, hiszen jelentést kellett ugyanarról írni és küldeni a MPA-nak, az USCAT-nak és a MGI-nek. Lent tehát az a maroknyi, néptanács, pártbizottság szintjén működő személyzet legtöbbször jelentést gyártott. Ugyanez történt a tanügyben, ugyanez történt az egészségügyben... A feladatok, az utasítások, a vezetési intézkedések folyton keresztezték egymást, és ennél fogva majdnem mindenki papírokkal próbálta igazolni és leföldni magát. Egészen olyan - amiről kifele nem tudnak - egészen olyan nevetséges helyzetek alakultak ki, hogy a rendezvények száma megháromszorozódott, mert mindenki legalább háromfele jelentette. Akkor ezeket összesítették, és az egyből három lett, hogy ne mondjak éppen ötöt, mert közben ugyanazokat az eseményeket a tömegszervezetek is jelentették, ezek elsősorban a párt fele, hiszen a tömegszervezetek elsősorban a párt által irányítottak voltak: ifjúsági szervezetek, szakszervezetek, nőbizottság stb.... tehát egy borzasztó bonyolult hálózat és ennek megfelelő apparátus alakult ki, nagyon sokszor az élet irányítását tette lehetetlenné." (1. interjúalany)

A csíkszeredai állami- és pártapparátusok szintjén ez az összevonás 1985-re valósult meg, ekkorra már a megyei néptanács végrehajtó bizottsága a szereplők tekintetében, néhány városi néptanácselnök kivételével, azonos a Megyei Pártbizottság büroójával. Különösen szemléletes a megyei pártbüro etnikai összetételének a módosulása az évtizedek során, erről az alábbi alfejezetben írunk bővebben.

3.3. A politikai-adminisztratív elit rekrutációs háttéréről⁹

A szocialista politikai berendezkedés merev centralizáltsága miatt a pártapparátusba való bekerülés kritériumai mindvégig formálisan meghatározottak voltak. Az elitrekrutációs folyamatot jól rögzített mechanizmusok szabályozták, amelyek szervesen illeszkedtek a politikai hatalom társadalomértelmezéséhez, valamint ahhoz a teleologikus érvrendszerhez, ami a társadalomfejlődés alapvető irányelveit meghatározta. Amint már említettük, az 50-es, 60-as években a kaderszelekció mögött alapjában véve egy osztályalapú társadalomkép állt, amely privilegizált, illetve elnyomott osztályokra tagolta a társadalmat (Oláh, 1998). Ennek értelmében a párt- és adminisztratív apparátusban az "elnyomott" osztály képviselői kaphattak helyet. A hetvenes-nyolcvanas évek nyilvános politikai-ideológiai diskurzusa azonban fokozatosan a "demokratikus centralizmus" irányában tolódott el, melynek lényege a tömegek megfelelő részvételének biztosítása a vezetésben.¹⁰ A reprezentativitás hangsúlyozása mellett egyre fontosabb helyet kap a szocialista társadalom racionális szabályozásának, a társadalomszerkezet és a társadalmi viszonyok tökéletesítésének az elve, amely egy új szempontot emel be az elitrekrutációba: fontossá válik a szakképzettség, a társadalom hatékony vezetéséhez elengedhetetlen tudásanyag birtoklása. A két elitrekrutációs elv párhuzamos érvényesítése nem kis nehézségekbe ütközött. A gondot általában a megfelelő képzettségű munkáselem vezetésben való részvételének az előírtnál alacsonyabb aránya okozta, amelyet politikai továbbképzésekkel próbáltak áthidalni. Ez azonban - megfelelő alapképzés híján - nem mindig hozta a várt eredményt.¹¹ Ilyenformán deklarált céljaiban¹² a társadalmi viszonyok racionalizálása érdekében létrehozott szelekciós elv gyakran az intézményes kontraszelekció eszközévé vált. Ezzel összhangban működött a kaderszelekcióban az alsóbb szinteken érvényesülő informalitás: előfordult, hogy a tehetséges, vezetési készségekkel is rendelkező munkás nem vállalta a politikai szereplést, vagy a gyár vezetősége - jól képzett, rátermett szakemberről lévén szó - nem szívesen nélkülözte hiányát.¹³

A lábjegyzetben közölt interjúrészletben megjelenik a gyár vezetősége, mint aki az esztergályos politikai karrierútjának útjába áll, jelölül annak, hogy a különböző gazdasági részérdekek nem minden szinten rendelődtek alá a politikai elvárásoknak, a szakértelmiségi réteg a javaslattevés révén egyfajta relatív autonómiát gyakorolt, ügyesen

megtalálta azokat a kiskapukat, amivel tevékenységét racionalizálni tudta. A politikai akarattal való ilyesfajta informális ellenszegülés ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy az általa vezetett intézmény érdekeit a politikai érdekek felé helyezte. Anélkül, hogy e "tettenért" gyárigazgató esetét általános gyakorlatként ismerném el, több interjúban találtam utalásokat arra, hogy ehhez hasonló intézkedések máshol is előfordultak. Szemléletes egy akkori megyei szakapparátus-igazgató példája az egyik sokat idézett vállalat főkönyvelőjének kinevezését illetően, akit szakmai szempontok alapján vettek fel munkahelyére, és csak utólag, később derült ki róla, hogy nem párttag. Ebből párttitkársági ügy lett, de a könyvelő a helyén maradt, utólag "csináltak párttagot belőle".

A szakértelmiségi, a technokrata réteg döntéshozatalban való növekvő autonómiájával kapcsolatosan eltérő véleményeket regisztráltam: kétségtelen, hogy a párt és az állami szakapparátus összevonásával az eladdig végrehajtó pozícióban lévő igazgatóságok vezetői magasabb döntési jogkört kaptak¹⁴, de ugyanakkor ezzel párhuzamosan sorban leváltották a különböző igazgatóságok magyar vezetőit, ami az apparátus szintjén a részérdekérvényesítés lanygulásához vezetett. Az új igazgatósági vezető elismerése nem gazdasági teljesítmény-alapú, tehát nem alulról megerősített, hanem politikai, felülről irányított volt, ezért pedig lojalitással fizetett annak a politikai konjunktúrának, aki őt arra a pozícióra kinevezte. Az eltávolított magyar szakapparátus-vezetők nagy része a gyárak élére kapott kinevezést, itt érték őket a 89-es események, amikor - éppen áthelyezésükre, "lefokozásukra" hivatkozva - a múlt rendszer veszteseiként léptek újra politikai porondra.¹⁵

A 80-as évek derekán az összevonásokkal párhuzamosan tehát egy gyökeres kicserélődés történt mind a szakapparátus, mind a felsőbb megyei pártvezetés szintjén. A '86-os és a '89-es megyei pártbüro-listákról egyértelműen kiderül, hogy a kicserélődés nem belső pozíciócserét jelentett, hanem teljesen új, fentről kinevezett káderek kerültek az első vonalba (az 1986-os és az 1989-es pártbüro-listán szereplő 33 név közül - ez azt is jelenti, hogy a két időszak között a 23-ból nyolcat cseréltek le, és további kettőt vettek fel - összesen mindössze négy szerepel a '80-as, és a '74-es listákon).

A szinte teljes átfedés miatt hasonló vezetőcserékről adhatunk számot a megyei néptanácsot illetően is. Az újonnan kinevezett első-vonalbeli pártkáderek múltjáról keveset tudunk, az viszont egyértelmű, hogy a 70-es évek, ha nem is autochton, de többségében magyar politikai elitje más vidékekről érkező román, illetve magyar, de magyarul nem beszélő, nevüket kivétel nélkül románra cserélő vezetőkkel váltódik le.

1. ábra. A Megyei Pártbüro tagjainak és póttagjainak etnikai összetétele (1969-1989)

A káderrekrutáció etnikai vetületének még szemléletesebb változását figyelhetjük meg, ha a legfelsőbb döntéshozatali szerv, a Megyei Párttitkárság nemzetiségi összetételét nézzük (1. ábra). Amint már fentebb említettük, a megye második embere, a stratégiai fontosságú területek felett rendelkező szervezési titkár mindvégig román volt, 1986-ban azonban az első titkárt és az ipari titkárt is románra cserélik, ezzel együtt, mintegy kompenzációképpen, a

mezőgazdaságért felelős magyar osztályvezetőt titkári rangra emelik.

Amint a fenti adatokból kitűnik, a szocialista társadalomvezetés koncepció gerincét képező reprezentativitás-elv etnikai vetülete a 80-as évek végére egyre kevésbé érvényesül, a jelentős hatalomkoncentráció következtében a román párhatalom gyakorlatilag egyetlen stratégiai fontosságú pozíciót sem enged ki a kezéből. A helyi és a megyei intézmények élére tehát a helyi társadalom számára fokozatosan idegen, más nemzetiségű, "ellenséges", "rettegett", teljesen illegitim párhatalom kerül, ezzel magyarázható a rendszerváltást követően atrocitásoktól sem mentes menesztésük is.

4. A politikai elit változásai a rendszerváltás után

Az 1989. decemberi eseményeket közvetlenül megelőző napokban a megyei pártbüro tagjai fokozatosan elmenekülnek a városból. December 22-én a pártszékház elé vonuló tömeg a felsőbb szintű pártfunkcionáriusok, szakutisztek közül már senkit nem talál a székházban, rendőrháza öltöztetett, "csaléteknek" otthagytott alacsony rangú tisztak, kiskatonák, tisztviselők válnak a tömeg bosszújának tárgyává. A tüntetőket szónoklatok fogadják, a felszólalók között egyaránt találunk gyárigazgatót, munkást, meghurcolt értelmiségit, lelkészt, volt magas rangú néptanácsi tisztviselőt.

December 23-án hajnalban megalakul a még ideiglenes Nemzeti Megmentési Front helyi szervezete, majd másnap kora estefelé 30-40 ember jelenlétével megalakul az RMDSZ elődje, a Magyar Demokrata Szövetség. A szerveződés spontán, ad-hoc jellegét bizonyítja, hogy a szervezőbizottság 21 tagja közül két év múltán már csak kilenc tölt be valamiféle tisztséget az RMDSZ-ben. A januárban RMDSZ nevet felvett szervezet elnöksége állandóan változik, újabb tisztségek, újabb emberek jelennek meg, mások gyorsan letűnnek, a folyamat nyomon követése nem kis nehézséget okoz. Vizsgálódásunk ezen szakaszában az RMDSZ vezetését illetően kizárólag csak emlékezésekből, valamint a sajtóban megjelent közlemények aláíróiból következtethetünk, ezért idevonatkozó megállapításaink az esetlegesség kockázatával íródnak.

4.1. A rendszerváltó elit rekrutációs háttéréről

A rendszerváltás után közvetlenül politikai porondra lépő, ezúttal már felsőfokú végzettséggel rendelkező értelmiségiek főként a karrierút szempontjából két igen jól elkülöníthető csoportba tömörülnek. Ez a polarizáció rögtön az elején már intézményi szinten is megmutatkozik: az egyik oldalon a megyei ideiglenes vezetőség, a Nemzeti Megmentési Front megyei tanácsa, másik oldalon pedig az érdekvédelmi szervezetként létrehozott helyi-területi RMDSZ áll. A szervezetek személyi összetételének ellenőrzésekor öt olyan személyt találtam, aki mindkét szervezet alapításánál kulcsszerepet vállalt. Foglalkozás szerint idetartozik két író-szerkesztő, két tanár és egy műszaki értelmiségi.

A Nemzeti Megmentési Front (NMF) Végrehajtó Bizottságának, valamint ennek keretében működő válságstáb tagjainak (összesen 19 személy) és az RMDSZ vezetőségének (21 személy) rekrutációs háttérét elemezve a következő adatokat kaptam, illetve megállapításokat fogalmaztam meg:

- mind az NMF, mind az RMDSZ-szervezet vezetősége *foglalkozás* tekintetében igen heterogén, az összetételt az alábbi táblázat szemlélteti:

1. táblázat

AZ RMDSZ ÉS AZ NMF SZEMÉLYI ÖSSZETÉTELÉNEK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA (1990)

Foglalkozás	NMF	RMDSZ
Tanár	2	6
Mérnök, műszaki értelmiségi	8	4

Közgazdász	4	3
Geológus	0	2
Jogász	0	1
Orvos	1	1
Író, újságíró, szerkesztő	2	3
Tiszt	2	0
Képzőművész	2	1
Összesen	19	21

Amint a táblázatból kitűnik, a létrehozott NMF körében a műszaki-közgazdasági foglalkozásúak, az RMDSZ-ben a humán-pedagógus értelmiségiek száma nagyobb.

- *a születési hely* tekintetében nincsenek jelentős különbségek, a szervezetek vezetőinek körülbelül harmada csíki vagy környéki származású. Iskolai végzettség tekintetében - egyetlen RMDSZ-es kivételével - mindnyájan felsőfokú végzettségűek. Lényegesek viszont az eltérések az elvégzett egyetem városát illetően: az RMDSZ-ben magasabb az erdélyi városokban végzettek aránya (dominánsan Kolozsváron végzettek vannak jelen: a 20-ból 12, Bukarest: 4, Iasi, Temesvár, Vásárhely, Petrozsény: 1-1), az NMF vezetőségi tagjai közül arányaiban többen folytatták tanulmányaikat Bukarestben és Iasi-ban.
- - *életkor* szerint mindkét szervezetben a középkorúak vannak elsősorban, 35 év alatti az RMDSZ-ben hármat, az NMF-ben egyet találtunk. Az 55 év és annál idősebbek köréből csak egy-egy képviselteti magát.
- - *a családi háttér*et illetően adataink hiányosak, de a meglévők alapján úgy tűnik, hogy az RMDSZ-tisztségviselők körében nagyobb a magasabb státusú foglalkozásúak aránya.
- - a legszembetűnőbb eltérések a *karrierút* tekintetében mutathatók ki. Mindkét csoport átlagosan három-négy munkahelyet váltott a rendszerváltás előtt, és mindkét csoport karrierútjában először a felfelé ívelés, majd leginkább a 80-as évek derekán a "lefokozás" jellemző. Az alapvető különbség az adminisztratív-politikai apparátusban való részvétel tekintetében mutatható ki (1. táblázat), az NMF tagjai közül 12 vagy a Megyei Tanács valamelyik igazgatóságában vagy a pártapparátus második vonalában töltött be vezetői vagy beosztott szerepkört, ahonnan a nyolcvanas évek derekán eltávolították vagy lefokozták és beosztotti szerepkört kapott, további kettő (ezekre felfelé ívelő karrierút jellemző) a 80-as évek folyamán helyi vállalat élére került. Kivételt képez ilyen tekintetben az NMF-ben a kultúráért megbízott alelnök, aki a 80-as években végig szerkesztői állást töltött be és rögtön az elején az RMDSZ-vezetésben is elnökként képviselteti magát.

2. táblázat

A '89 UTÁN LÉTREJÖTT POLITIKAI SZERVEZETEK
VEZETŐINEK MUNKAHELYI STÁTUSA (1984, 1989)

Munkahelyi státus	NMF		RMDSZ	
	1984	1989	1984	1989
Állami apparátus-vezető	4	1	3	0
Állami apparátus-hivatalnok	0	3	1	2
Pártvezető	2	2	0	0
Tömegszervezet-vezető	1	0	1	0
Nem adminisztratív intézmények ^{**} vezetői	3	5	5	5
Szellemi beosztott	3	4	9	12
Politikai elítélt	0	0	0	1
Összesen	13	15	19	20

Az RMDSZ tisztviselőire a fentiekől eltérő karrierút jellemző: a 19 személy közül 4 volt az állami (1-Kereskedelmi Igazgatóság, 1-Megyei Tanfelügyelőség, 1-Megyei Művelődési és Művészetügyi bizottság élén) vagy a tömegszervezetek megyei kirendeltségének élén (1-Pionír tanács). Ezek közül azonban 1985-ben már egyikük sem szerepel a fenti intézmények nyilvántartásában (hármát közülük '84-ben, egyiküket pedig a hetvenes évek derekán cserélték le). Ezt követően szellemi beosztottként (főként tanárként) vagy művészeti, oktatási intézmények élén folytatták szakmai pályafutásukat. Szembeötlő, hogy az RMDSZ-tisztviselők a rendszerváltást megelőzően lényegesen kisebb gazdasági hatalmat koncentráltak a kezükben, a "lefokozás" során két bankvezetővé lett személyen kívül a létrejött RMDSZ városi-területi szervezetében egyetlen gyárigazgatót találunk - aki az NMF-ben is vezetői tisztséget tölt be -, szemben a kisebb testületű NMF-fel, ahol a 17 közül 8 1989 előtt valamelyik gazdasági intézmény élén van.

Hosszan elidőzünk a létrejött két politikai szervezet vezetői pozíciót betöltő személyeinek rekrutációs vizsgálatánál, a részletes elemzést az a később igazolandó megfigyelés indokolja, miszerint a fent vizsgált személyek képezik a formálódó politikai-adminisztratív hatalmi szerkezet gerincét, ők vannak jelen az 1990 és 1992 közötti adminisztratív

apparátusban, és nagyjából e kezdeti szervezeti megosztottság mentén polarizálódik a későbbi RMDSZ vezetőségének személyi összetétele is. A fenti adatok fényében a rendszerváltás helyi politikai vetületével kapcsolatban azt az első következtetést fogalmazhatjuk meg, hogy a '89-es politikai hatalmi szerkezet, a pártapparátus felszámolódása a politikai csúcsvezetés kicserélődését is hozta. A '89-es egykori megyei pártbüro tagjai - egyetlen személy kivételével, aki később már nem vállal közéleti tisztséget - nem vesznek részt a hatalmi vetélkedésben (jórésük elmenekült, vagy eltávolították), az új politikai-adminisztratív szervezetekben (prefektúra, megyei tanács, polgármesteri hivatal) markánsan megjelenik és pozíciókba kerül a kezdetben az NMF-be tömörülő 80-as évek szakértelmiségi vezető rétegének egy csoportja. Ismerve e csoport '89 előtt betöltött szakmai-közéleti pozícióját, politikai rendszerhez való viszonyulását¹⁶ és szakmai összetételét (nagyraoszt mûszaki értelmiségi és közgazdászok), a nemzetközi terminológiával összhangban (Szelényi, 1989, Szalai, 1995, 1997) a továbbiakban a kései szocialista technokrácia, röviden technokrácia jelzõvel illetjük. Hangsúlyozzuk, hogy nem az NMF teljes vezetőségérõl van szó, hanem arról a néhány helyi, deklaráltan populista elveket valló személyrõl, akik a 80-as években vagy az állami adminisztratív apparátus, vagy a nagyobb gazdasági intézmények vezetésében foglaltak helyet és a rendszerváltás után következetesen politikai ambíciókkal is fellépnek. Anélkül, hogy a közép-kelet-európai technokrácia minden jellemzõjével felruháznánk a csíkszeredai értelmiség ezen rétegét - helyi politikai elitrõl lévén szó, nem vettek és pozíciójuknál fogva nem is vehettek részt a szocialista redisztributív rendszer szétbomlásában - közvetlenül a '89 utáni helyezkedésük a politikai porondon jó terepismereetrõl, az új viszonyokhoz való kitûnõ alkalmazkodó-készségrõl tanúskodik. Az eseményeket követõen gyorsan és szervezeten léptek fel, a forradalmi hangulat légkörében, az ismertségükbõl fakadó lehetõséget kihasználva, õk voltak az elsõk, akik politikai tevékenységüknek rögtön legitimitást szereztek. Bár ezt a rögtön ítélt legitimitást a néptömegek késõbb visszavonni látszottak - 90-ben, '91-ben sorra váltották le a gyárigazgatókat -, politikai pozíciójuk idõközben már konszolidálódott és az áttekinthetetlen gazdasági viszonyok közepette sikeresen kamatoztatták azt, gazdasági tevékenységükben is: többen saját tulajdonú magánvállalkozásokat hoztak létre. A politikai pozíció megerõsítésében nem kis szerepet játszott az államhatalommal való viszony elfogadhatóvá tétele, különösen a Har-Kov-ügy idején ez fokozott elõvigyázatosságot követelt és gyakorlati szinten abban nyilvánult meg, hogy néhány stratégiai fontosságú megyei szintû adminisztratív-hatalmi pozíció továbbra is "román kézen maradt". Anélkül, hogy konspirációt feltételeznénk e mögött a "nem-cselekvések" mögött, kétségkívül a kelet-európai kései szocializmus technokráciájára oly jellemzõ elõvigyázatosság, informalitás, "ajtók mögötti különalkuk" világába vezetnek el minket. (Szalai, 1997)

E szûk csoport jó helyzetérzékelésére vall az alakuló, az átmeneti helyzetben politikailag a "másodhegedûs" szerepét felvállaló RMDSZ-bõl való kezdeti kimaradása is, amely a helyi politikában betöltött hangsúlyos szerepét csak az 1992-ben megjelenõ helyi közigazgatási törvény életbelépése után tudta gyakorolni. Az RMDSZ fele való nyitás a technokrácia részérõl ennek értelmében 1990 és 1992 között meg is történt, ez egy ideológiai köntösbe öltöztetett belsõ polarizációhoz vezetett, mely a '92-es választásokat közvetlenül megelõzõ idõszakban igen éles pozícióharccá élezõdött ki.

Visszatérve azonban az alakuló helyi-területi RMDSZ-tisztségviselõk személyi adatainak elemzéséhez, úgy tûnik, hogy míg az NMF helyi szinten - Bourdieu-i terminológiával élve - a kulturális tõke (technokrata tudás) politikaivá való konvertálásának és gazdaságivá (magántulajdonú vállalatok) való rekonvertálásának a csatornájaként mûködött, az RMDSZ az 1990-es országos választások nyomán fõként humánértelmiségieket delegál a parlamentbe és az RMDSZ országos szervezetébe. Ekkorra már a Nemzeti Megmentési Front helyi szervezete - fõként a vásárhelyi eseményeket követõen - a bomlás jeleit mutatja, fokozatosan "román" párttá alakul, ezzel párhuzamosan pedig elkezdõdik az RMDSZ tagságának és vezetõ apparátusának kiszélesedése. Itt nem feltétlenül az RMDSZ-be való "bevonulásról" van szó - hiszen már kezdettõl fogva tömegszervezetként indult -, hanem arról, hogy a technokrácia fokozatosan erõsíti RMDSZ-es státusát, és egyre hangsúlyosabban beleszól annak vezetésébe. Amint látni fogjuk, az 1992-es választásokon ennek meg is lesz az eredménye, nagyjából mûszaki értelmiségiek, vállalatvezetõk kerülnek az RMDSZ-jelöltlisták elsõ helyeire (3. táblázat). Az RMDSZ kezdeti vezetésében aktívan résztvevõ humánértelmiségiek csoportja - egyrészt mert többen az országos szervezetben kaptak helyet (három vezetői tisztséget töltenek be, három pedig a parlamentbe kerültek), másrészt a kiélezõdõ konfliktusos viszony miatt lemondtak tisztségükrõl - soraikat felbontani látszanak. Azonban ekkor jelenik meg, és egyre markánsabb arcélet formál magának a Csíki Platform néven jegyzett, a 80-as évek foglalkozás tekintetében igen heterogén, de különösebb vezetői tisztséget nem vállaló, fiatal szamizdatértelmiségének tömörülése, aki az 1992-es választásokon ugyan vesztesként kerül ki (függetlenként indulnak és csak kettõ jut be közülük), ám a késõbbi (fõként a 1996-2000-es) területi RMDSZ-vezetőség magvát termeli ki. A Csíki Platform megjelenése a helyi politikai porondon nivellálja az erõviszonyokat, interjúimból és megfigyeléseimbõl az derült ki, hogy a kései szocialista technokrácia következetes ellenzékéeként lépnek fel, ezzel párhuzamosan azonban fokozatosan integrálni próbálják azt. Ez a szembenállás kezdetben ideológiai köntösben is megjelenik, az óvatos, elõvigyázatos, ennél fogva mérsékelt technokráciával

szemben egy nem deklarált radikalizmust képviselnek, amely nem annyira etnikai vonatkozású, hanem a régi adminisztratív apparátus és döntéshozói mechanizmusok átszervezését célzó irányelvekben mutatkozik meg. Ezzel a hozzáállással sikerül maguk mellé állítani az RMDSZ alakulásánál kulcsszerepet játszó humánértelmiségiek aktív csoportját, a későbbi Reform Tömörülés helyi képviselőit, valamint, leginkább generációs vonalon, a későbbi Csíki Fiatalok (Csíki Területi Ifjúsági Tanács) emberanyagát képező helyi ifjúsági szervezetek vezetőit.

Visszatérve azonban a 92-es választásokat megelőző időszakra, az 1991/69-es helyhatósági törvény megjelenésével - amely előírja a helyi döntési kompetenciák kiterjesztését, ennél fogva nagyobb rendelkezési hatalmat ad a helyi, illetve a megyei önkormányzatok kezébe - elkezdődik a pozícióharc az RMDSZ két szárnya között, amely a jelöltlista-állításokkor éri el tetőfokát. A kialakult RMDSZ-en belüli erőviszonyokat jól példázza az a tény, hogy az újonnan politikai porondra lépő platform jelöltjei függetlenként indulnak. A megyei tanács öt RMDSZ által delegált tagjából 4 az alakuló RMDSZ vezetőségéből került ki (köztük szerkesztő, jogász, kereskedelmi igazgató a megyei apparátusban és igazgatótanár, az ötödik a polgármester-választásokon függetlenként induló mérnök), a helyi tanácsba ezzel szemben többségében vezetői múlttal rendelkező műszaki értelmiségiek kerültek be (3. táblázat).

3. táblázat

A HELYI TANÁCS FOGLALKOZÁS ÉS MUNKAHELYI STÁTUS SZERINTI ÖSSZETÉTELE (1992-1996)

Foglalkozás	Tanácstagok	Munkahelyi státusz	Tanácstagok
	száma		Száma
Mérnök	8	Állami vagy vegyes tulajdonú vállalt vezetője	4
		Magánvállalat-vezető, főrésztvényes	2
		Szellemi beosztott	1
		Nyugdíjas	1
Technikus	4	Vegyes tulajdonú vállalat középszintű vezetője	3
		Nyugdíjas	1
Tanár	3	Iskolaigazgató	1

		Szellemi beosztott	2
Közgazdász	2	Bankvezető	2
Orvos	1	Kórházigazgató	1
Állami hivatalnok, tisztviselő	1	Hivatalvezető	1
Formatervező, informatikus	1	Kisvállalkozás-tulajdonos	1
Ügyvéd	1	Szellemi beosztott	1
Kisiparos	1	Kisvállalkozás-tulajdonos	1
Geológus	1	Kisvállalkozás-tulajdonos	1
Összesen	23	Összesen	23

Az alábbiakban - a már ismert logikát követve - a helyi tanács megválasztott tagjainak a személyi adatait, rekrutációs hátterét, karrierút-alakulását tesszük nagyító alá. Mivel a 23 tanács tag közül csak 11-re vonatkozóan tudtam megszerezni a módszertani részben bejelölt összes szempont szerinti adatsort, kommentárjaim ezekben az esetekben csak részleges következtetésekre adnak okot, támpontokat képeznek későbbi hipotézisek igazolásához.

A helyi tanács *etnikai összetételét* tekintve 21 magyar és 2 román személyből áll. *Foglalkozás és foglalkozási státus* szerint a 3. táblázatba foglalt adatokat regisztráltam.

Részleges adatainkból kitűnik, hogy a tanács tagok döntő többsége középkorú (15-ből két 35 év alatti és két 55 év fölöttit regisztráltam), egyetlen kivétellel egyetlen vagy más felsőfokú intézményben végzett (11 közül öt Kolozsváron, 2-2 Iasi-ban és Marosvásárhelyen, egy pedig Bukarestben). Születési helyüket illetően 13 közül 8-an csíkszeredaiak, további kettő pedig Hargita megyei más településen született. Családi hátterük szempontjából a 11-es csoport igen heterogén, földművestől, tisztviselőtől jogászig és lelkipásztorig számos foglalkozástípus előfordul.

Ami a '90 és '92 közötti politikai pályafutásukat illeti, nagy többségük (a 23-ból 17) RMDSZ-színekben jutott a tanácsba, közülük azonban csak három szerepel az RMDSZ alapítótagok között (ezek közül kettő NMF-tisztséget is vállalt). Az adatok visszaigazolni látszanak azokat az előző megállapításokat, miszerint választásokat megelőző időszakban a helyi-területi RMDSZ belső erőviszonyai a kiszélesedett technokrata értelmiség dominanciáját mutatják: a karrierút szempontjából vizsgált 15 tanácsos közül 9 1989 előtt is vezetői pozícióban van valamelyik vállalat élén. Ezekre fokozatosan felfelé ívelő, kevésbé töredezett karrierút jellemző, öten közülük nem is váltottak munkahelyet '89 előtt, nem vettek részt a kommunista párt és az állam adminisztratív apparátusában, szemben a néhány NMF-színekben bemutatkozó idősebb értelmiséggel, akiket adminisztratív-politikai intézmények éléről "fokoztak le" és helyeztek a vállalatok élére a nyolcvanas évek derekán. Ez utóbbi csoport, miután '90, '91-ben onnan is leváltották

őket - egy kivétellel -, a közéletből is visszavonult, nem jelöltette magát a helyhatósági választásokon. Összefoglalásként azt mondhatjuk tehát, hogy a '92-es választásokat követően a nagy vállalatvezetői múlttal rendelkező technokrata-műszaki értelmiség középgenerációja vállal politikai-közéleti szerepet, és döntő súllyal ő van jelen a helyi tanácsban is 1992 és 1996 között.

Az 1996-os választások a helyi tanács összetételében azonban jelentős változásokat hoztak, jelölve annak, hogy ez a helyi elit nem tudta konszolidálni pozícióját a politikai-adminisztratív apparátusban. Az 1996-os tanácsos-listát összevetve az előzővel mindössze négy olyan személyt találunk, akik mindkét választási ciklusban jelen voltak a helyi tanácsban. Aprólékosabb megvizsgálásuk fontos ahhoz, hogy az elityáltás lényegét megérthessük. Egyik legfontosabb közös jellemzőjük, hogy helyi szintű "politikai hovatartozásuk" szempontjából sem a Csíki Platform vonalához, sem a "rég technokrácia" vonalához nem sorolhatók egyértelműen. Bár kettejük a fentebb tárgyalt felfelé ívelő vállalatvezetői karrierút jellemzi, kezdettől fogva közéleti szerepet vállalnak, mind az NMF, mind az RMDSZ-vonalán. Ők a "politikai belharcok" köztes elemei, és napjainkig ez a pozíció jellemzi őket. A másik két személy "pártatlanságát" az bizonyítja, hogy egyikük sem RMDSZ színekben indul: függetlenként, illetve a Demokrata Konvenció színeiben kerül vissza pozíciójába. E négy személy származásában, foglalkozásában nem találunk közös elemet. Közös jellemzőjük viszont, hogy politikai legitimitásukat a köz érdekében végzett vélt vagy tényleges, ám legitimként megítélt tevékenységükkel harcolták ki: egyikük adminisztratív, a két vállalatvezető gazdasági (számos helyi rendezvényt szponzorizált), a Demokrata Konvenció színeiben induló tanácsos pedig egyházi vonalon.

Az 1992-1996-os helyi politikai-adminisztratív elit lecserélődésében ugyanakkor az is szerepet játszott, hogy az RMDSZ előválasztásokat szervezett, így a megszavazott jelöltlista nem a politikai belharcok és alkudozások eredményeképpen állt össze, hanem közvetlenül a választópolgárok akarata érvényesült. Ez egyben a politikai játékszabályok megváltozását is jelenti, úgy tűnik, hogy a távozó elitszoport később ismerte fel ennek a jelentőségét. Az "informalizmus", a "zárt ajtó mögötti tárgyalások", amelyek a kései szocialista technokráciára Kelet-Európa szerte jellemzőek (Szalai, 1998), és amelyek mögött kétségkívül a felülről kapott legitimitás tovább élő percepciója, valamint az ebből fakadó óvatosság áll, úgy tűnik, érvényesek voltak az 1992-es helyi tanács aktivitására is¹⁷, mindezek közül azonban leginkább az alacsony "társadalmi érzékenységük" buktatta meg őket. Ezt alátámasztandó annak a két vállalkozónak a példája, akik politikai imázsuk ápolására is gondot fordítottak. A "bezárkózás" egy másik vadhajtásaként jelenik meg a "rég technokrácia" számára a megerősödő, fiatalokkal folyamatosan frissülő területi RMDSZ-szel való tárgyalási pozícióik romlása is, melynek felismerése később történik meg. A felismerés eredményeképpen '96-ban létrejön a területiből kiváló helyi RMDSZ, amely politikai vonalon újra megpróbálja rendezni a sorait, ám ez csak részlegesen sikerül. A lényegesen nagyobb hatalmat koncentráló területi RMDSZ¹⁸ 1996 és 2000 között folyamatosan integrálja a helyi adminisztratív-döntéshozói apparátusban továbbra is részt venni óhajtó "rég technokráciát".

4. táblázat

A HELYI TANÁCS FOGLALKOZÁS ÉS MUNKAHELYI STÁTUS SZERINTI ÖSSZETÉTELE (1996-2000)

Foglalkozás	Tanácstagok	Munkahelyi státusz	Tanácstagok
	száma		Száma
Mérnök	10	Magánvállalat-igazgató, főrésztvényes	3
		Kisebb vállalkozás, igazgató, főrésztvényes	3

		Állami vagy vegyes tulajdonú vállalat vezetője	2
		Nyugdíjas	1
		Vegyes tulajdonú vállalat középszintű vezetője	1
		Iskolaigazgató	1
		Oktatómester	1
Orvos, gyógyszerész	4	Polgármester	1
		Főorvos	2
		Gyógyszerész-alkalmazott	1
Közgazdász	2	Főkönyvelő	2
Ügyvéd, közjegyző	2	Magániroda-tulajdonos	2
Tanár	2	Iskolaigazgató	2
Geológus	1	Kisebb vállalkozás-tulajdonos	1
Hivatalnok	1	Szellemi beosztott	1
Politológus	1	Titkár	1
Összesen	23		23

Adósak vagyunk azonban az 1996-os helyi tanács többi tagja rekrutációs hátterének és karrierútjának az elemzésével. A foglalkozás és a munkahelyi státus tekintetében a 4. táblázatban vázolt megoszlások körvonalazódtak.

Az 1996-2000-es tanács összetételében újra domináns csoportot képez a műszaki végzettségűek csoportja, de a munkahelyi státust nézve jelentős eltolódás figyelhető meg az előző választási ciklussal szemben a magánszektor fele, ami egy új, fiatal vállalkozói réteg (45 év alatt 5 személy) megjelenését jelzi a helyi politikai porondon. A fent említett két vállalatvezetôn kívül három negyvenöt év fölötti műszaki végzettségűt találtam, ezek közül kettő a tanügyben, egy pedig az egyik vegyes tulajdonú állami vállalat igazgatója. Az életkor tekintetében a helyi tanács "fiatalodását" jelzi az is, hogy a 23 tanácstagból öt 35 év alatti (szemben az 1992-es listával, ahol egyetlen 35 év alatti találtam). Ezek között található két mérnök (magánvállalkozás-tulajdonosok), egy politológus és egy orvos (akik a helyi Reform Tömörülés vezetői), valamint egy, a Csíki Platform ideológusaihoz közel álló közgazdász. A helyi tanács életkor szerinti megoszlását színesíti a négy rangidős (55 év fölötti, munkahelyi státusuknál fogva köztisztviselőnek örvendő) személy is, akik deklaráltnak nem tartoznak az RMDSZ-ben létrejött érdekcsoportok egyikéhez sem. Az RMDSZ-en belüli erőviszonyok átalakulását jelzi, hogy a többségében a "régi technokráciát" tömörítő Városi Küldöttek Tanácsa (helyi szervezet) 16 tagjából összesen négy személy van jelen a Helyi Tanácsban, akik közül kettő (nagy vállalatvezetők) a területi RMDSZ-ben is aktív vezetői pozíciót tölt be.¹⁹

Az 1996-2000-es helyi tanács karrierútját az előző választási ciklus tanácstagjáiéval szemben leginkább az jellemzi, hogy a 20 magyar közül egyetlen olyan személyt sem találtunk, aki ott lett volna a '89 előtti párt- vagy állami apparátus második vonalában. A jelenlegi tanácstagok mindegyikére a törésektől mentes, felfele ívelő szakmai karrierút jellemző a középkorúak és az idősek esetében, kivételt az a mindkét ciklusban megválasztott tanácsos képezi, aki '89 előtt politikai fogoly volt. Az öt fiatal egyetemi éveit során, civil szervezetek élén felhalmozott és helyi szintű kezdeményezésekben testet öltő tapasztalata segítette tanácsosi státusuk megszerzéséhez. (Kettő közülük diákszervezetben tevékenykedett, további kettő társadalomtudományi szakmai szervezet tagja, az ötödik szociális-karitatív alapítvány egyik vezetője).

Az eredmények arra engednek következtetni, hogy az 1996-os helyhatósági választásokkal egy erőteljes kicserélődés történt a helyi tanácsban, amely főként generációs vonalon, valamint a karrierutak mentén ragadható meg, és amely egyben azzal a helyi társadalomtörténeti jelentőséggel bír, hogy az 1990-es politikai hatalmi szerkezetváltás után 1996-ban annak szereplői is lecserélődnek. Biró (1996) a választásokat követően megjelent cikkében a változást "kétlépcsős rendszerváltásnak" nevezi, kétlépcsős olyan értelemben, hogy először a "régi vezetők zöme lekerült a választási listákról", másodsorban, hogy a "választók igazolták, hogy nincs szükség a régiekre", függetlenül nem szavaztak rájuk. Biró ugyanakkor a "rendszerváltást" részlegesnek nevezi, véleménye szerint a legfontosabb közhivatalnoki pozíció, a polgármesteri szék a "régi" polgármester kezében maradt, aki - bár szempontjaim szerint nem tartozik a gazdasági hatalmukat politikai tőkévé konvertáló régi technokrácia körébe -, az érdekcsoportok szintjén mind a régi, mind az új műszaki-vállalkozói csoport mentoraként jelenik meg, és kétségkívül szerepe van abban, hogy az 1996 és 2000 közötti kiújuló politikai erőviszonyok ismét nivellálódni látszanak.

A nivellálódás szempontjainak a változását jelzi azonban az a tény, hogy a 2000. júniusi helyhatósági választások során új hatalmi és társadalmi szegmentumok képviselői (médiák, ifjúság) is megjelennek a politikai porondon, jelölve annak, hogy a helyi politikai eliten belül egyre inkább a nyugati demokráciákra is érvényes demarkációs szempont érvényesül, amely anakronisztikussá teszi a "régi" és az "új" vezetői réteg megkülönböztetését, és az egyéni, a "közért" befektethető kompetencia mennyisége mentén szelektál, függetlenül attól, hogy a kompetencia alapja a gazdasági, a politikai vagy a kulturális tőke.

5. Összegzés

Dolgozatunk második felében a helyi politikai-adminisztratív hatalmi szerkezet leírásával próbálkoztunk meg az 1968-2000 közötti időszakban. Elemzésünk elsősorban a hatalom szereplőinek rekrutációs hátterére, karrierútjára vonatkozott, másodsorban azokra a szerkezeti sajátosságokra, amelyek az előbbieket közvetlen módon meghatározták.

Amint láthattuk, a szocialista politikai hatalmi szerkezet elitrekrutációs gyakorlatára a részletekig menő szabályozottság volt jellemző, melynek következetes érvényesülése a társadalomban meglévő osztályok arányuknak megfelelő képviseletét jelentette a politikai hatalomban. Ugyanakkor a társadalmi viszonyok racionalizálása, mint deklarált ideológiai elv, szakképzettséggel rendelkező személyeket követelt a döntéshozói-végrehajtói pozíciókba. A két elv párhuzamos érvényesülése nem mindig tűnt megvalósíthatónak, ez kiskapukereséshez, informális

kijátszásokhoz vezetett, melynek esélyei azonban a 70-es évek végétől fokozatosan csökkennek, a 80-as évek derekától a fokozódó pártellenőrzés következtében pedig szinte teljesen hiányoznak.

A párt és az állami szervezetre kezdetben a párhuzamos bürokrácia modellje érvényes, ahol a pártszervezetnek a döntéshozói, az állami apparátusnak pedig a végrehajtói szerep jut. A két rendszer párhuzamos működtetése azonban jelentős diszfunkcionalitásokhoz vezetett, minek következtében a 80-as évek elejétől elkezdődik a két apparátus szerkezeti összevonása, mely egyrészt - főként a szakapparátust illetően - leépítésekhez vezet, másrészt egy kézbe, a párt kezébe koncentrálja a döntéshozás és a végrehajtás feladatait. A célkitűző és végrehajtói tevékenység tehát fokozatosan szervezeti szinten is egybemosódik.

Az összevonások és a leépítések következtében fokozatosan kiszorul a hatalomból a helyi és a magyar nemzetiségű elit, a szakapparátusok éléről fokozatosan eltávolítják és gazdasági intézmények élére helyezik a viselkedésében a kelet-európai kései szocializmus technokráciájával közös jegyeket mutató magyar műszaki értelmiségi réteget.

Ez a főleg helyi szakértelmiségekből álló réteg az - a régi technokrácia jelzővel illetjük őket -, amely az 1989-es események folytán a felsőbb szintű megyei és helyi pártvezetés eltávolításával, "a múlt rendszer veszteseiként", az ideiglenes politikai-adminisztratív vezetői szervek élére kerül. Közéleti aktivitására a megfontolt, óvatos, az államhatalommal kiegyezésre törekvő, nemzetiség-politikailag is mérsékelt magatartásmód jellemző. Ugyanakkor döntéshozatalában ragaszkodik a szocializációs maradványként viselkedésében tovább élő informalitáshoz, az "ajtó mögötti megegyezésekhez". Jó terepismeretéről, alkalmazkodókészségéről és belső szervezettségéről tanúskodik döntési pozíciókban való gyors megjelenése, felhalmozott szimbolikus tőkéje gazdasági tőkéjének politikaivá való konvertálására, illetve rekonvertálására teszi alkalmassá. Ezzel magyarázható, hogy az első választási ciklust megelőzően sikerül politikai pozícióját konszolidálni, minek következtében az 1992-es helyhatósági választásokon nyertesként kerül ki.

A politikai palettán kezdetben a "régi technokrácia" ellenzékeként jelenik meg a vezetői múlttal nem rendelkező humánértelmiségi szervezetlenebb csoportját tömörítő RMDSZ területi szervezete, mely kezdetben adminisztratív-politikai programjában a radikálisabb szárnyat képviseli. A Nemzeti Megmentési Front helyi politikában való letűnésével párhuzamosan azonban a "régi technokrácia" tagjai az RMDSZ-be vonulnak át, súlyukat, szervezettségüket ismét bizonyítandó, ők kerülnek a szavazólisták első helyeire, és az RMDSZ színeiben ők kerülnek be az 1992-1996-os helyi tanácsba. Az RMDSZ-en belüli polarizáció az említett időszakban tovább erősödik, a kezdetben radikálisként fellépő "szamizdat-értelmiségi" réteg megjelenésével az RMDSZ "humánértelmiségi" szárnya fokozatosan erősödik, tárgyalási pozíciói javulnak az országos szervezettel (ők delegálják a parlamenterek, országos RMDSZ tisztviselők nagyobb részét), helyi szinten pedig választópolgár-centrikus kampányukkal az 1996-os választások nyerteseként kerülnek ki.

A 2000-es választási eredmények arra engednek következtetni, hogy egy új színben megjelenő belső pozícióharc van kifermülődőben. Eltűnik a politikai porondról, nem vállal közéleti aktivitást a "régi technokrácia" magvát képező, főleg az állami és vegyes vállalat vezetőiből álló szakértelmiségi réteg, átlényegül a helyi technokrácia fogalma: egyre markánsabb csoportként jelenik meg az időközben magánvállalatokat létrehozó műszaki értelmiség középgenerációja, melynek politikai viselkedésmódjára már nem annyira az informalizmus és a belső szervezettség, inkább a közért befektethető egyéni kompetencia hangsúlyozása jellemző, ami a közéleti-politikai események nagyobb mediatizált nyilvánosságát is jelzi. A politikai paletta sokszínűsödését, valamint a "régi" - "új" megkülönböztetés anakronizmusát mutatja az a tény, hogy az RMDSZ-en belüli érdekcsoportok szerveződése egyre kevésbé történik karrierút és foglalkozásalapon.

Irodalom

Andorka Rudolf: Politikai rendszerváltás és a társadalom modernizációja. *Magyar Szemle* 1996/2.

Andorka Rudolf: Változások és állandóságok a magyar társadalomban. *Magyar Szemle* 1994/10.

Bakk Miklós - Bodó Barna: Elitek, modellek, szerepek. *Korunk*, 1999/4.

Bánlaky Pál: *Értelmiség egy kisvárosban*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1990.

Biró A. Zoltán: A társadalom védelme és/vagy építése. Elemzés a romániai magyar elit "termelődéséről" és szerepéről. In *Stratégiák és kényszerpályák Tanulmányok az erdélyi magyar társadalomról*. Pro-Print, Csíkszereda, 1998.

- Biró A. Zoltán: Mi is történt a csíkszeredai választásokon? *Hargita Népe*, 1996. június 20.
- Biró A. Zoltán - Bodó Julianna - Gagy József - Oláh Sándor - Túros Endre: Gazdasági elit a Székelyföldön. *Szociológiai Szemle* 1995/1.
- Bryman, Alan - Burgess, Robert G. (eds.): *Analyzing Qualitative Data*. Routledge, London, 1994.
- Bottomore, Tom: *Elites and Society*. Routledge, London and New York, 1993.
- Bourdieu, Pierre: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In *A társadalmi rétegződés komponensei*. Szerk. Angelusz Róbert, Új mandátum könyvkiadó, Budapest, 1997.
- Bourdieu, Pierre: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Gondolat, Budapest, 1978.
- Böröcz József: Színlelt nagy átalakulás? *Politikatudományi Szemle* 1995/3, 19-39.
- Brucan, Silviu: *O clasa mijlocie salbatica*. 1996.
- Brucan, Silviu: *De la party hacks la nouveaux riches - Schimbarea sociala în Rusia si Europa de Est*. Internet, <http://www.dntb.ro/sfera/arhiva/nr59a/articole/articol3.htm>, *Sfera Politicii*, 59. Sz., 1998. április.
- Csige András - Kovács Imre: *Piacgazdaság és gazdasági elit*. <http://www.mtapti.hu/users/csite/pub.htm>, 1997.
- Gagy József: Az új elit/A Hargita megyei magyar politikai-adminisztratív elit a megye megalakulásakor. - *Szociológiai Szemle*, 1995/4.
- Geleji Frigyes: A műszaki értelmiség helyzete és szerepe. *Közgazdasági Szemle*, 1994/12.
- Harsa I. - Kovács I. - Szelényi I.: A posztoszocialista átalakulási válság a mezőgazdaságban és a falusi társadalomban. *Szociológiai Szemle* 1994/3.
- Hunya Gábor - Réti Tamás - R. Süle Andrea - Tóth László: *Románia 1944-1990. Gazdaság és politikatörténet*. Atlantisz, Budapest, 1990.
- Konrád György - Szelényi Iván: *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. Gondolat, Budapest, 1989.
- Lengyel Gy. - Bartha Attila: Bankárok: a magyar gazdasági elit domináns csoportja? *Replika*, 1997/25, március.
- Mills, C. Wright: *Az uralkodó elit*. Gondolat, Budapest, 1972.
- Norman K. Denzin: *Interpretive Biography*. Sage Publications, 1989.
- Oláh Sándor: A hatalomgyakorlás intézményei és eszközei az ötvenes évek székely falusi társadalmában. In *Fényes tegnapunk*. Tanulmányok a szocializmus korszakáról, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.
- Oláh Sándor: Elitrekrutáció a szocializmusban. In *Fényes tegnapunk*. Tanulmányok a szocializmus korszakáról, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.
- Papp Kincses Emese: *Virrasz velem*. Hargita kiadóhivatal, Csíkszereda, 1999.
- Róna-Tas Ákos: Elit és rendszerváltás (recenzió). BUKSZ, 1994.
- Szalai Erzsébet: *Útelágazás. Hatalom és értelmiség az államszocializmus után*. Pesti Szalon Könyvkiadó - Savaria University Press, 1994.
- Szalai Erzsébet: *Az elitek átváltozása*. Cserépfalvi kiadó, 1996.
- Szalai Erzsébet: *Vázlatok a hatalom és társadalom természetrajzához*. Internet, <http://www.internetto.hu/szelenyi/szalai.htm>, 1998.

Székedi Ferenc: *Hétköznapok, délibábok*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1996.

Szelényi Iván: Menedzser-kapitalizmus. *Magyar Lettre Internationale*, 1995, tél.

Szöcs János: Képek 100 év történelméből. Csíki eseménykrónika. In *Hargita Kalendárium*, 2000. 1999.

Takács Károly: Az elit szociológiai fogalmáról. *Szociológiai Szemle*, 1998/1.

Weber, Max: *Gazdaság és társadalom*. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, 1987.

A rekrutációs háttér, valamint a karrierút-elemzésekhez az Hargita (1969-1989), Hargita Népe (1990-1998), az Informatia Harghitei (1969-1989), az Adevarul Harghitei (1989-1998) helyi lapok, valamint az Erdélyi Magyar Ki Kicsoda 1997-es és 2000-es kiadása nyújtott segítséget.

Jegyzetek

¹ Azért nem beszélek itt "rendszerelváltó elittről" (Szalai, 1994), mert a fogalom egy, a szocialista rendszert folyamatosan szétbomlasztó, a kor ideológiájával nem harmonizáló aktív közéleti-politikai aktivitást feltételez, amihez Romániában a diktatúra idején nem voltak adottak a megfelelő feltételek.

² Pontosításként megemlíteném, de vizsgálódásaim során többször is utalni fogok rá, hogy a szocialista adminisztratív-politikai hatalmi szerkezet sajátosságaiból kifolyólag a célkitűző és végrehajtó tevékenységek intézményi szinten nem mindig válnak szét, ezért az állami- és pártapparátus ilyen alapú szétválasztása kevésbé releváns, mint a rendszerelváltás utáni intézmények esetén.

³ A Hargita (1969-1989), Hargita Népe (1990-2000), az Informatia Harghitei (1969-1989), az Adevarul Harghitei (1989-2000) számai.

⁴ A szerzőpáros szerint az uralkodó rend az osztályvá formálódó értelmiséget jelenti az alábbi pontosítással: "Értelmiségi osztálynak mondjuk, annak ellenére, hogy a szűkebben vett központi újraelosztás funkcióit nem az értelmiség egésze végzi, hanem annak csupán egy szűkebb csoportja, az állami és pártbürokrácia, amelyet a bekerülési rendi jellegű kritériumai miatt a redistribúció uralkodó rendjének nevezünk" (Konrád-Szelényi, 1989, 181.). Tekintettel arra, hogy ez a megállapítás egy igen vitatott pontját képezi a vázolt elméletnek (lásd Szalai, 1996), és szorososan a hatalmi elit társadalmi rekrutációjára vonatkozik, a következő fejezetben - az általunk vizsgált helyi kontextusra vonatkoztatva - felülvizsgálatra kerül. Mindaddig a redistributív társadalmak hatalmi elitjére az uralkodó rend kategóriáját használjuk.

⁵ E mögött az össztársadalmi érdek, tehát a redistribúcióba bevonható többletermék mennyiségének maximalizálása mint kívánalom áll

⁶ A gesztus közszájon is forgó verbalizált változata is ismeretes, állítólag később Ceausescu kiállva a csíkszeredai tömeg elé, a következőket mondta: "ha nektek nincsen senkitek, én leszek az első román székely" (replika arra, hogy mind a rajoni, mind a későbbi megyei párttitkár az udvarhelyieket pártfogolta)

⁷ A változás a legszemléletesebben a döntéshozói jogkör átruházásában ragadható meg: míg a hetvenes évek elején a makrogazdasági és -társadalmi döntéseket Minisztertanácsi Határozattal hozták (úgynevezett HCM-kkel), később ez a feladat a Központi Bizottság hatásköre alá vonódott.

⁸ A funkcionális anomáliáknak egyik szimptomatikus jelensége az ún. többszörös "jelentésgyártás" során megduplázódott, megtriplázódott mutatószámok

⁹ Az alábbiakban megfogalmazott megállapítások kizárólag mélyinterjúkon, valamint a sajtóból származó karrierút-rekonstrukciókból származnak, a mindenkori politikai-adminisztratív vezetőség személyi adatait tartalmazó káderlapokat konjunkturális okoknál fogva nem állt módunkban vizsgálni.

¹⁰ A politikai-adminisztratív kádertoborzás társadalmi származás szerinti kritériumai 3:1:1 arányban határozták meg a munkáselem, a TSz-alkalmazott és az értelmiségi részvételét a vezetésben.

¹¹ "Adott esetben olyan lehetetlen helyzetek alakultak ki, hogy nem volt munkáskínálat, nem volt TSZ-kínálat, vagy előregedtek, vagy olyan negatív kvalitásokkal rendelkeztek, hogy nem lehetett őket felvenni. Hiába volt egy kitűnő tanár - aki párttag akart lenni -, nem tudták felvenni. A kaderszelekcióban, a promoválásban ugyanez volt a képlet. Tehát elsődlegesen munkáselem kellett, aki a termelésben dolgozott. A technikus, mérnök nem élvezett különösebb előjogot, mert a technikus a két réteg között mozgott, a mérnök értelmiségi volt. Tehát gyakorlati termelőmunkából származó, kilépő ember kellett legyen... Őneki szakiskolája volt, nem volt általános műveltsége, hiába vették ki, emelték ki, hiába próbáltak rá rakni, nem tudta felvenni, a kultúrát, a politikai műveltséget nem tudta asszimilálni, nem tudott vezetővé válni." (ua.)

¹² Kijelentésünkben hangsúlyoznunk kell a deklarált jelzôt, hiszen az intézményesített kontraszelekció közvetett módon egyben a felsőbb utasítások feltétel nélküli végrehajtását és a központi hatalom akaratának akadálymentes érvényesítésének a garanciáját is jelentette.

¹³ "...meghatározták, hogy munkáselem kell legyen, elsősorban bizonyos vezetői készségekkel rendelkező valaki, aki erre alkalmas lett volna, az a szakmájában nagyon jó volt. Vagy nem akarták és tudták nélkülözni - egy nagyon jó esztergályos volt -, vagy nem akart az illető politikai karrierre lépni, vagy maga a vezetőség, a szakmai vezetőség nem tudta nélkülözni, és akkor - újra derűt keltő - a lógók közül javasoltak, politikai karrierre olyanokat indítottak, akikről szerettek volna megszabadulni, akik mint szakember és szakmunkás gyengék voltak, teljesítményben, munkafegyelemben, minden vonatkozásban. Így alakult ki és így jött létre - és az nem véletlen, hogy ma például a korrupció így és ilyen szinten működik - az a politikai elit, aki úgy lett elit, hogy a szakmában vagy dilettáns volt, vagy egyszerűen olyan negatív erkölcsi kvalitásokkal rendelkezett, ami miatt magában a munkában, a termelésben meg akartak tőle szabadulni. Ezek elmentek szívesen iskolába, inkább vállalták, szerették a papírforgatást, és így váltak politikai karrieristákká, abból más területen hasznot húzó korrupctakká, adott esetben gazemberekké. Így lettek egészen magas posztot betöltő emberek olyanok, akik sem magyarul, sem románul nem tudtak helyesen írni, nem tudták sem

az egyik, sem a másik nyelvet beszélni, nem ismerték sem az egyik, sem a másik kultúráját ... Ebből lettek aztán a viccek forrásai is nagyon sokszor, születtek olyan komikus helyzetek, hogy funkciójánál fogva szakterületen kellett véleményt nyilvánítson, ítéletet mondjon, olyan területen, amihez amúgy semmi köze nem volt, az általános műveltség szintjén sem volt jártassága" (ua.).

¹⁴ Ez többek között az összevont apparátus szakmai kompetenciáját is növelte, mivel az igazgatóságok vezetői általában felsőfokú, leginkább közgazdasági végzettséggel rendelkeztek.

¹⁵ Az erre vonatkozó okfejtést lásd a következő fejezetben.

¹⁶ kapcsolatban lásd az előző fejezet politikai és szakapparátus viszonyára vonatkozó részét.

¹⁷ Nem kerestem e magatartásmód valódiságának az alátámasztását, ennél sokkal fontosabbnak érzem azt, hogy a helyi diskurzus szintjén valóban ez a percepció dominált, nyilvánosan és informálisan egyaránt.

¹⁸ Megjegyzendő, hogy a csíki területi RMDSZ nem csak "területi" státusánál fogva rendelkezik szélesebb döntési kompetenciával. A 2000-es polgármester-jelölés kapcsán felmerülő szabályzati ellentmondást például az országos vezetőség a területi RMDSZ javára oldotta fel, ami az országos szervezeti érdek érvényesítésén túl a csíki területi RMDSZ támogatásáról tesz tanúságot, jelölés annak, hogy a területi RMDSZ országossal szembeni tárgyalási pozíciói jobbak, mint a helyi.

¹⁹ Amint résztvevő megfigyeléseimből és interjúim alapján kiderült, e két személy "politikai hovatartozása" nem egyértelmű, a helyzetnek megfelelően a területi vagy a helyi RMDSZ döntéseit támogatják, határozott fellépésük, kitűnő retorikai készségük azonban a döntési helyzetekben erőteljesen érvényesül.

- [Kántor Zoltán: A státustörvény: nemzetpolitika vagy a kisebbségvédelem új megközelítése?](#)
- [Bakk Miklós: A menetközbeni paradigma](#)
- [Bauer Tamás: A státustörvény: kisebbségvédelem helyett "nemzetpolitika"](#)

- Bíró Béla: Megkülönböztetett diszkrimináció?
- Bodó Barna: Eseménytörténet és szellemrajz
- Borbély Zsolt Attila: A státustörvény: magyar nemzetstratégiai alapvetés és nemzetpolitikai lakmuszpapír
- Brgid Fowler: Hozzászólás Kántor Zoltán vitaindító írásához
- Majtényi Balázs: A szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény vitás jogi kérdései
- Németh Zsolt: A határokon átívelő nemzeti integráció jegyében
- Tabajdi Csaba: A kedvezménytörvény1 1989-ben kezdődött a kisebbségi rendszerváltozás folyamatában
- Tóth Judit: Sem nemzetpolitika, sem kisebbségvédelem
- Plugor Magor: A státustörvény vitája a Magyar Hírlapban
- 2001. évi LXII. Törvény a szomszédos államokban élő magyarokról
- A Velencei Bizottság jelentése a nemzeti kisebbségek számára az anyaállamok által biztosított kedvezményes bánásmódról
- A Magyar Köztársaság Kormányának és Románia Kormányának egyetértési nyilatkozata
- John Hutchinson: Etnicitás és modern nemzetek
- Bárdi Nándor - Kovács Éva - Misovicz Tibor: Politikai attitűdök, nemzeti önképek az erdélyi magyarság körében (1997)
- Fráter Olivér: Kivándorlás és menekültügyi kérdés a székelyudvarhelyi református egyházközség számadatai tükrében (1908-1936)
- Kántor Zoltán: Az RMDSZ és a romániai magyar társadalom: alternatívák vagy kényszerpályák?
- Salat Levente: Javaslat a romániai magyar kisebbségi társadalom intézményes keretének megreformálására
- Veress Emőd: Észrevételek a törvényerejű kormányrendeletek romániai gyakorlatáról
- Alt Mónika - Boga Emese: Se vele, se nélküle
- Csata Zsombor: A politikai-adminisztratív elit változásai Csíkszeredában
- Gerencsér Balázs - Juhász Albin: A kisebbségvédelem megvalósulása a nemzetközi szervezetekben (ENSZ, ET, EBESZ, KEK)
- A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1990

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék